

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı

ULUSAL
KIRSAL KALKINMA
STRATEJİSİ

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
DAP	Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DİE ¹	Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTS	Genel Tarım Sayımı
KHGM	(Mülga) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KMA	Katılım Öncesi Mali Araç
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEDA	AB ile Akdeniz Ülkeleri Arasında İşbirliğine Yönelik AB Fonu
OVP	Orta Vadeli Program
ÖİK	Özel İhtisas Komisyonu/Komisyonları
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
SAPARD	Aday Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Katılım Öncesi Tarım ve Kırsal Kalkınma Fonu
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

¹ 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu gereğince, “Türkiye İstatistik Kurumu” (TÜİK) kurulmuştur. Ancak, kullanılan veri kaynaklarının yayımlandığı tarih dikkate alınarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) kaynak gösterilmektedir.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3
2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ.....	5
3. TEMEL AMAÇ.....	10
4. İLKELER	11
4.1. Mekansal Duyarlılık.....	11
4.2. İşbirliği ve Katılımcılık.....	11
4.3. Sürdürülebilirlik.....	11
4.4. Sosyal İçerme.....	12
4.5. Politika ve Düzenlemelerde Tutarlılık, Etkin İzleme.....	12
4.6. Kaynak Kullanımında Etkinlik	12
5. STRATEJİK AMAÇLAR ve ÖNCELİKLER	13
5.1. Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması	13
Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması.....	14
Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi.....	17
5.2. Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi	18
Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi.....	19
Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması	20
Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi	20
5.3. Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması	21
Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi.....	21
Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması.....	22
5.4. Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi.....	23
Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi.....	23
Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması	23
Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi.....	24
6. KURUMSAL ÇERÇEVE	24
7. MALİ YÖNETİM	26
EKLER	28
EK-1: TEMEL REFERANS BELGELER ve ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİNİN HAZIRLANMA SÜRECİ	28
EK-2: ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİNİN HAZIRLANMASINDA GÖREV ALAN VE GÖRÜŞÜNE BAŞVURULAN KURUM ve KURULUŞLAR	31
EK-3: ÇEŞİTLİ GÖSTERGELER.....	33
EK-4: HUKUKİ DÜZENLEMELER VE İSTATİSTİKİ ÇALIŞMALARDA KIRSAL ALANIN DEĞERLENDİRİLMESİ	35
EK-5: TÜRKİYE’NİN KIRSAL KALKINMA DENEYİMİ	36
EK-6: ORTA VADELİ STRATEJİ ve KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİNİN AMAÇLARI.....	40
EK-7: ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ ÇERÇEVESİ.....	41

1. GİRİŞ

Bu Strateji belgesi;

- ❖ Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak,
- ❖ Bu kapsamda 2006 yılında hazırlanması ve uygulamaya konulması öngörülen “Ulusal Kırsal Kalkınma Planı”na esas teşkil etmek,
- ❖ Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak,

amacıyla hazırlanmıştır.

Kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel, ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde değişen koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçleştirmektedir. Nitekim, ülkeler kendi idari yapılarını da dikkate alarak kendilerine özgü kırsal alan tanımı yapmakta, hatta farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda farklı kırsal alan tanımları kullanılabilir. Benzer şekilde; ülkemizde de hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistikî çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla, bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir (EK-4).

Bu strateji belgesinin uygulanmasında; kalkınma planları ile uyumun sağlanması amacıyla kırsal alanlar, 20 bin ve daha fazla nüfusa sahip kentsel yerleşmeler dışında kalan alanlar olarak kabul edilecektir.

Ancak, kentsel alanlarla kırsal alanların karşılıklı etkileşimi çerçevesinde, tarım ve gıda ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması, gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve sağlığına yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi önceliklerinde olduğu gibi kırsal kalkınmaya doğrudan katkı sağlayan bazı tedbir ve faaliyetlerin, kentsel yerleşmelerde gerçekleştirilmesi ya da kentsel yerleşmeler de dikkate alınarak tasarlanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda, Kırsal Kalkınma Planında tedbirler bazında belirlenecek uygulama esas ve kriterleri temel alınacaktır.

Kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla daha etkin bir şekilde analiz edilmesi, buna dayalı olarak kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesinde etkinliğin sağlanmasına yönelik olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerekli veri setinin belirlenmesi ve kırsal alan tanımının güncelleştirilmesi amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, gerek duyulması halinde kırsal alan tanımı güncellenecek ve uygulamada dikkate alınacaktır.

Bu strateji belgesinde kırsal kalkınma; kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeterek, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir.

2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanması ve bilgi toplumuna dönüşerek, 2010'larda bölgesel güç olarak etkinliğini daha da artırması, 2020'lerde ise küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasını temel amaç olarak belirlemiştir. Kırsal kalkınma, Türkiye'nin, Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi ile tespit edilen bu temel amacına ulaşmasına aşağıdaki alanlarda sağlayacağı katkı nedeniyle önem taşımaktadır:

- ❖ Kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması,
- ❖ Göç eğilimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturulması dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması,
- ❖ Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik ve çevresel olumsuzlukların azaltılması,
- ❖ Çevrenin ve doğal kaynakların korunması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı,
- ❖ AB ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın ve müktesebat uyumunun sağlanması.

2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

GZFT Analizi²

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
Geniş tarım alanlarının varlığı (kuru, sulu ve sulanabilir) ve sulama imkanlarının bulunması,Tarımsal üretim (bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık) potansiyelinin zenginliği ve potansiyel ürün çeşitliliği,Tarımsal sanayi girdi ve hammaddelerinin çeşitliliği,Kırsal işgücü potansiyeli,Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliği,Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması,Flora ve fauna zenginliği, çevre kirliliğinin az olması ve organik tarım potansiyelinin bulunması,Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi,Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatları,Kırsal kalkınma projeleri deneyimi,Kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının artması,Yaygın kamu teşkilatı.	Kırsal istihdamın ve gelir kaynaklarının ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayanması, tarım sektöründe gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygınlığı,Tarımın yapısal sorunları: Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması,Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusundaki yetersizlikler,Kalite ve standartlara uyum konusunda güçlükler,Tarım-sanayi entegrasyonu ve pazarlama faaliyetlerinde etkinlik sorunları,Sermaye ve mali kaynak yetersizlikleri,Üretimin doğal koşullara bağımlılığı ve verim düşüklüğü.Orman köyleri başta olmak üzere kırsal yerleşimlerde yoksulluğun yaygın olması,Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olması,Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacı,Yerleşim birimlerinin sayıca fazla, plansız, dağınık ve küçük olması,Kırsal altyapı yetersizlikleri, mevcut altyapının modernizasyon ihtiyacı,Doğal kaynakların (toprak, su, orman, çayır ve mera, su ürünleri stokları gibi) koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunlar,Toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması,Kırsal alana hizmet götüren kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon yetersizliği,Kırsal alanların ekonomik ve sosyal yapılarının analizinde ihtiyaç duyulan verilerin yetersizliği.
Fırsatlar	Tehditler
Tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi,Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması,İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayiinin gelişmesi,Kırsal turizm talebinin artma eğilimi,Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda artan ilgi,Avrupa Birliği'ne katılım süreci ve AB'ne uyumUluslararası kaynaklara-fonlara erişebilirlik,Dış pazarlara erişim imkanlarının güçlenmesi,Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi,Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi,Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine verilen önemin artması ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi.	Makroekonomik istikrarın bozulması,Tarımsal destekleme politikalarının değişme eğilimi ve uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi,Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması,Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması,Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması,Küresel çevre sorunlarının ülke üzerinde olumsuz etkiler yaratması,Dünyada petrol ve diğer girdi fiyatlarının yükselmesi,Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklılıklarının derinleşmesi.

² Kırsal alanlar için gerçekleştirilen GZFT analizi; ÖÜKP'de kullanılmak üzere DPT koordinatörlüğünde ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla gerçekleştirilen GZFT analizi sonuçları, Sekizinci BYKP hazırlıkları sırasında oluşturulan Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, İzmir İktisat Kongresi Çalışma Grubu Sunuş Metinleri, Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nca katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan "İl Tarım Master Planları"nın hazırlanması sırasında yapılan GZFT analiz sonuçları ve strateji belgesinin hazırlanması sırasında diğer kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının katkıları sonucunda elde edilmiştir.

Türkiye'nin bugüne kadarki sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinde, modernleşme çabaları, sanayileşme ve sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak, kentsel ve kırsal alanlar arası gelişmişlik farklılıkları önemini korumaktadır. Bu süreçte, kırsal alanlar; kentlerin göstermiş olduğu gelişme ivmesini yakalayamamıştır. Türkiye ekonomisinin sanayi ve hizmet sektörleri lehine yapısal dönüşümü, bölgeler arası ve kırsal alanlardan kentlere gerçekleşen göç bunun temel nedenleri arasında bulunmaktadır.

Bu kapsamda, bugüne kadarki en önemli gelişmeler; özellikle 1950'li yıllarda tarımdaki mekanizasyon süreci ile başlayan, 1980'lerde Piyasa Reformu Programının uygulamaya konulmasıyla serbestleşen ekonomi politikaları ile yeni bir ivme kazanarak kırsal nüfusun çözülmesi sonucunu doğuran kentleşme süreci ve 1980'den sonra tarım sektörünün ulusal ekonomiye katkısının yapısal olarak değişmesi ve oransal olarak azalmasıdır.

1950'li yıllarda nüfusun yüzde 75'i köylerde yaşamaktayken, bu oran 1980'de yüzde 56'ya, 2000 yılında ise yüzde 35'e gerilemiştir. Ancak, nüfus yapısındaki bu hızlı değişime rağmen halen ülke nüfusunun önemli bir bölümü oluşturan 23,7 milyon kişi köy statüsündeki yerleşimlerde yaşamaktadır. 1995-2000 döneminde, 1980-1990 dönemine göre köylerden şehirlere gerçekleşen göçün ivmesi yavaşlamakla beraber, çalışma çağı yaş grubunda bulunan fertlerin köyleri terk etme eğiliminin önemini koruduğu görülmektedir. Göçün kırsal kesimin ekonomik ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Marmara bölgesi, Ankara ili, Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan illerde köyler göç almakta iken, ülkenin kalan kısmında ağırlıklı olarak göç vermektedir.

Tablo 1: Nüfus Sayımlarına Göre Köy ve Şehir Nüfusları

Sayım Yılları	Köy Nüfusu (milyon kişi)	Köy Nüfusunun Payı (%)	Şehir Nüfusu (milyon kişi)	Şehir Nüfusunun Payı (%)	Toplam
1927	10,3	75,8	3,3	24,2	13,6
1935	12,4	76,5	3,8	23,5	16,2
1940	13,5	75,6	4,3	24,4	17,8
1945	14,1	75,1	4,7	24,9	18,8
1950	15,7	75,0	5,2	25,0	20,9
1955	17,1	71,2	6,9	28,8	24,0
1960	18,9	68,1	8,9	31,9	27,8
1965	20,6	65,6	10,8	34,4	31,4
1970	21,9	61,6	13,7	38,4	35,6
1975	23,5	58,2	16,9	41,8	40,4
1980	25,1	56,1	19,6	43,9	44,7
1985	23,8	47,0	26,9	53,0	50,7
1990	23,2	41,0	33,3	59,0	56,5
2000	23,8	35,1	44,0	64,9	67,8

Kaynak: DİE, Genel Nüfus Sayımları

Kırsal istihdamın yaklaşık üçte ikisini oluşturan tarım sektörünün (bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve ormancılık alt sektörleri) GSYİH içindeki payı dönemler itibarıyla azalma göstermiştir. 1980 yılında yüzde 26,1 olan tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 1990 yılında yüzde 17,5'e 2004 yılında ise yüzde 11,2'ye düşmüştür.

Tablo 2: Sektörlerin GSYİH İçerisindeki Payı (Cari Fiyatlarla, %)

	1980	1990	2000	2004
Tarım	26,1	17,5	14,1	11,2
Sanayi	19,3	25,5	23,3	24,9
Hizmetler	54,6	57,0	62,6	63,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2005

Tarım sektörünün istihdamdaki payı 1990 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 46,9 ve yüzde 36 olarak kaydedilmiş, 2004 itibarıyla yüzde 34 oranında gerçekleşmiştir. Sektör ulusal istihdam içindeki nispi önemini büyük oranda korumaktadır.

Tablo 3: Tarım Sektörü ve Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam (bin kişi)

Yıllar	TÜRKİYE			KIR		
	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam
2004	7.400	14.391	21.791	6.716	3.233	9.949
%	34,0	66,1	100,0	67,5	32,5	100,0
2000	7.769	13.811	21.580	7.349	3.128	10.477
%	36,0	64,0	100,0	70,1	29,9	100,0
1995	9.080	11.506	20.586	8.635	2.559	11.194
%	44,1	55,9	100,0	77,1	22,9	100,0
1990	8.691	9.848	18.539	8.308	2.515	10.823
%	46,9	53,1	100,0	76,8	23,2	100,0

Kaynak: DİE Hanehalkı İşgücü Anketleri

Diğer taraftan, imalat sanayii üretimindeki gelişmelere de bağlı olarak tarım sektörü dış ticareti, mutlak olarak artmasına karşın, toplam dış ticaret içerisindeki payı azalmaktadır. Bu süreçte, tarımsal ihracatın payı tarımsal ithalata göre daha hızlı bir düşüş göstermektedir.

Ayrıca, gıda sanayii imalat sanayii üretim değerinin yüzde 20'sini oluşturmakta ve yaklaşık 250 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Son yıllarda gıda sanayiinin gösterdiği gelişme eğilimi; iç ve dış talebin gelişimi, tarımsal ürün çeşitliliği, gıda güvenliği ve kalite konularında tüketici bilincinin gelişmesi, organik tarım ürünlerine artan ilgi ve talep, AB'ye uyum süreci, tarımsal rekabet gücünün artırılması ve gelirin yükseltilmesi yönünde potansiyel ve fırsatlar sunmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla, yüksek gelirli AB ülkeleri ile birlikte Karadeniz, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Kafkas ülkeleri pazarlarına erişim avantajı bulunmaktadır. Tarım ve gıda ürünleri ticaretinin serbestleşme eğilimleri ve AB ile tek pazar perspektifi dikkate alındığında, bu fırsatlardan yararlanılabilmesi için sektörün işgücü, örgütlenme, pazarlama ağları ve doğal kaynak potansiyelini harekete geçirerek piyasa koşullarıyla uyumlu rekabet gücü yüksek bir yapıya kavuşması büyük önem kazanmıştır.

Kırsal ekonominin güçlendirilmesinde; başat istihdam alanı olan tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümü önemini korumaktadır. Tarımsal yapının zayıf yönleri aşağıda özetlenmektedir:

- ❖ Küçük ve parçalı işletme yapısı,
- ❖ Geçimlik ve yarı geçimlik üretimin yaygın oluşu,
- ❖ Mesleki eğitim, örgütlenme ve işbirliği konularında etkinsizlik,
- ❖ Tarımsal ürünlerin kalite ve standartlar açısından iyileştirme ihtiyacı içinde olması,
- ❖ Tarım-sanayi entegrasyonunun zayıflığı ve pazarlama güçlükleri,
- ❖ Eğitim ve yayım hizmetlerinde yetersizlik
- ❖ Düşük verimlilik,
- ❖ Sermaye ve mali kaynak yetersizliği,
- ❖ Tarım topraklarında yaşanan erozyon sorunu,
- ❖ Kamu örgütlenme yapısının dağınıklığı.

Bu zayıflıklar, üretimde verimsizlik kısır döngüsü içerisinde çiftçi gelirlerinin yeterli düzeye ve istikrara kavuşması, yaşam kalitesinin yükselmesi önünde engel teşkil ederken, yoksulluk sorununu da beraberinde getirmiştir. Göç eğilimlerinin devam etmesi nedeniyle kırsal ekonomi işgücü ve sermaye gibi üretken güçlerini kaybetmektedir. Bu etki, tarım arazilerinin sınırlı olması kadar geçim kaynaklarının çoğunlukla ormancılığa bağımlı bulunduğu, pazara ve hizmetlere erişim imkanları açısından görece dezavantajlı olan orman köylerinde ve kent merkezlerine uzak kırsal yerleşimlerde daha yoğun hissedilmektedir.

Ormanlık alanlarda bulunan 20.726 orman köyünde 7,7 milyon kişi yaşamaktadır. Bu köyler, kişi başına düşük milli gelirleriyle Türkiye'nin en yoksul ve sosyo-ekonomik açıdan en az gelişmiş toplum kesimlerinden birini oluşturmaktadır.

Kırsal ekonomi istikrarlı bir çeşitlenme eğilimi göstermektedir. Ancak, kırsal alanın iş imkanları sunma konusundaki performansı tarımdan ayrılan işgücü ile karşılaştırıldığında yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Kırsal ekonominin çeşitlenme eğiliminde; yerel kaynaklara, coğrafi koşullara, kırsal alanların kentlerle ilişkilerine, sanayi ve turizm merkezleri ile hizmetlere erişim imkanlarına bağlı olarak hem bölgeler arasında hem bölgelerin kendi içlerinde önemli farklılıklar görülmektedir.

Kırsal istihdamın üçte ikisini oluşturan tarım sektörü çalışanlarının yüzde 93'ünü kapsayan "kendi hesabına çalışanlar" ile "ücretsiz aile işçileri"nden kaynaklanan geleneksel istihdam yapısı, kırsal kesimde açık işsizliğin ortaya çıkışını engellemekte, verimsiz üretim yapısının devam etmesine ve işsizlik oranının ülke ortalamasının aksine bir hayli düşük değerler almasına neden olmaktadır. Kırsal alanda son yıllarda artış eğilimi gösteren işsizlik yüzde 5,9 ile kentlerdeki işsizlik oranından (yüzde 13,6) bir hayli düşük kalsa da, önemli düzeyde gizli işsizlik barındıran tarım sektörü hesaplama dışı tutulduğunda tarım dışı işsizlik yüzde 16,1 seviyesine ulaşmakta ve işsizlik kentlere kıyasla daha önemli boyutlara ulaşmaktadır. İşsizlik sorunu daha ziyade genç erkek nüfusu etkilemektedir.

Kırsal kesimde işgücüne katılım oranlarının kentlere kıyasla daha yüksek tespit edilmesi, kentlerden farklı olarak; kadınların çoğunlukla ücretsiz aile işçisi şeklinde tarımda istihdam edilmesi ve öğrencilerin örgün eğitim sürecinden erken ayrılmalarından kaynaklanmaktadır.

Tarım istihdamının yapısal sorunları, çiftçi gelirlerinin istikrarsız ve yetersiz oluşu, tarım dışı gelir getirici faaliyetlerin kısıtlı olması, kırsal yoksulluğun daha geniş toplum kesimlerini etkilemesine neden olmaktadır. Kentler ve kırsal alanlar için hesaplanan Gini katsayıları dikkate alındığında kırsal alanlarda dengeli bir gelir dağılımı tespit edilmesi, gıda ve gıda dışı yoksulluğun daha geniş toplum kesimlerini etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, yoksullukta eşitlik koşullarının egemen olduğunu göstermektedir. Yoksulluk sorunu; geniş aile yapısına sahip hanelerde yaşayanları, kadınları, yevmiyeli olarak tarımda çalışanları, eğitim düzeyi düşük kesimleri, tek ebeveynli aileleri ve engellileri daha fazla etkilemektedir.

Gelir kaynaklarının yetersizliği ve düzensizliği, kayıt dışı istihdam koşulları ve sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlikler nedeniyle tarım kesimi başta olmak üzere kırsal kesimde çalışanların çoğunluğu sosyal güvenlik şemsiyesi dışındadır. Çalışanların sosyal sigorta kapsamı dışında olması, aynı zamanda sağlık sigortası hizmetleri dışında kalmalarına da neden olmaktadır. Bu durum, kişilerin yeşil kart sistemine geçmesine veya sağlık güvencesinden yoksun yaşamalarına neden olmaktadır.

Kırsal işgücününün eğitim düzeyi, kırsal kalkınmanın hızlandırılması açısından en önemli kısıtlardan birini oluşturmaktadır. 2004 yılı itibarıyla, kırsal işgücününün ancak yüzde 24'ü sekiz yıllık ilköğretim ve dengi meslek okulu veya üzeri, yüzde 14'ü ise lise ve dengi meslek okulu veya üzeri öğrenim düzeyine sahiptir. Kırsal alanda tarım ve tarım dışı sektörlerde gelir, iş ve istihdam olanaklarını artırıcı beceri geliştirme ve meslek edindirmeye yönelik yaygın eğitim hizmetlerinin uygulanması önemini korumaktadır.

Sosyo-ekonomik koşulların yanında, kırsal nüfusun örgün eğitim olanaklarına erişiminin ilköğretimden sonra sınırlı bulunması, öğrencilerin örgün eğitim sürecinden zorunlu olarak erken ayrılmalarında etkili olmaktadır. Tüm ilköğretim okullarının yüzde 73'ü köylerde kurulu bulunurken, ortaöğretim kurumlarının ancak yüzde 7'si köylerde bulunmaktadır. Diğer taraftan, nüfusu azalan ve eğitim hizmetlerine erişim güçlüğü yaşanan köylerde bulunan sınırlı sayıdaki öğrenciye eğitim hizmetleri sunumunun daha etkin ve sürekli kılınması amacıyla taşınmalı eğitim hizmeti verilmektedir.

Kırsal alanlarda, ortaya konulan eğitim politikaları sonucunda sağlanan olumlu gelişmelere rağmen, kırsal ve kentsel nüfusun eğitim düzeyi ve kırsal alanda eğitim hizmetlerine erişimde cinsiyet eşitsizliği önemini korumaktadır. 2002 Hanehalkı İşgücü Anketi sonuçlarının da gösterdiği üzere kırsal nüfus içerisinde 15 ve üstü yaş grubunda okuma yazma bilenlerin oranı yüzde 80,5 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, 2004 yılında köy ilköğretim okullarında her 100 erkek öğrenciye karşılık yaklaşık 88 kız öğrenci eğitime devam etmektedir.

Kırsal kesimde, 2000 yılında yaklaşık 3 olan doğurganlık hızı, 2003 yılında 2,65'e gerilemiştir. Bu değer az gelişmiş bölgelerde 4'ün üstüne çıkmaktadır. Ancak, kırsal yerleşimlerdeki kadınların sadece yüzde 57,7'si doğum öncesinde doktor hizmeti alabilmektedir. Doğumların yüzde 35'i ise evde yapılmaktadır. Sağlık hizmetlerine doğrudan erişim imkanı bulan köy oranının düşük olması ana çocuk sağlığı, koruyucu sağlık hizmetleri ve mobil sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını ve etkin kılınmasını zorunlu kılmaktadır.

2005 yılı itibarıyla, yaklaşık 35 bin köy ve sayıları 40 bini aşan köy bağılı yerleşim birimi bulunmaktadır. Türkiye'de kırsal yerleşimlerin plansız, dağınık, küçük ve sayıca fazla olması, köylerin önemli bir bölümünün yüksek, eğimli, engebeli sahalarda kurulmuş bulunmaları fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin sunumunun aksamasına neden olduğu gibi, kırsal yerleşimlerin kalkınma açısından belirleyici olan ekonomik ölçeği yakalayamaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, kırsal yerleşimlerin topoğrafik konumu ve yapılaşma şekli, doğal afetlerden kaynaklanan riskleri artırmaktadır. Diğer taraftan, köylerde yeni yerleşim yeri belirleme, imar planı yapımı ve kredili konut yapımı talebi artmaktadır.

Planlı dönemde (1960 sonrası), kırsal ekonomilerin geliştirilmesi, kırsal alana hizmet ve altyapı sunumunun etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, küçük ve dağınık kırsal yerleşim yapısından kaynaklanan sorunların çözümünde kamusal hizmetlerin maliyet etkinliğinin artırılması ve merkezi konumdaki köyün hizmet sunum kapasitesinin artırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik model arayışları çeşitlenmiş, geliştirilen merkez köy, köy-kent gibi kalkınma modelleriyle bu temel sorunun çözülmesine çalışılmıştır. Ancak, kalkınma, planlama ve uygulamayla ilgili gelişmeler sınırlı kalmış, köy yerleşim birimlerinin ancak yüzde 1'i planlı yerleşime kavuşabilmiştir.

Kırsal alanlarda, fiziki altyapı hizmetlerinden köy yolları, içmesuyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Diğer taraftan, elektrifikasyon ve haberleşme altyapıları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ancak, söz konusu altyapıların iyileştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye'nin uzun vadeli bilgi toplumuna dönüşüm hedefinde, kırsal kesimin bilgiye erişim imkanları kısıtlı kalmaktadır. Kişisel bilgisayarlara sahip olma ve internete evde erişim imkanı olan hane oranı nispeten düşüktür. 2005 yılı itibarıyla internete erişim imkanı olan hanelerin oranı kentte yüzde 11,6 iken, kırsal yerleşimlerde yüzde 3,5 düzeyinde tespit edilmektedir. Kentsel alanlarla sosyo-ekonomik bütünleşmenin sınırlı olması ve bireylerin örgün eğitim sürecinden daha erken ayrılması göz önünde bulundurulduğunda, özellikle genç nüfus için bilgiye erişim imkanlarının artırılması büyük önem kazanmaktadır.

Doğal kaynaklar ve temiz kırsal çevre, kırsal kalkınmanın hızlandırılmasında önemli potansiyel alanlardan birini oluşturmaktadır. Toprak, su, mera ve orman kaynakları, biyolojik çeşitlilik (gen, tür ve ekosistem çeşitliliği), doğal güzellikler; hızlı kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı olumsuzluklar,

turizm faaliyetlerinin plansız gerçekleştirilmesi, yerleşimlerin altyapı eksiklikleri, doğal afetler, bilinçsiz ve aşırı kaynak kullanımı gibi faktörler nedeniyle yıpranma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Havza bazında sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi uygulaması; toprak, su, orman ve mera kaynaklarının kullanımında önem kazanmaktadır. Su ürünleri stokları ve yetiştiricilik potansiyelinin değerlendirilebilmesi açısından stokların sürdürülebilir kullanımı ve su kirliliğinin kontrol altına alınması önemini korumaktadır.

Ülke coğrafyasının aşırı eğimli yapısı nedeniyle toprak kaynaklarının en önemli sorunu, tarım topraklarının da yaklaşık yüzde 60'ını tehdit eden erozyondur. Kabiliyetlerine uygun kullanılmayan arazilerin, toplam arazi varlığının yüzde 30'unu aşması diğer önemli sorun alanını oluşturmaktadır. Bu sorun, ağırlıklı olarak yüksek verimli tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanıma açılması; buna karşılık, orman, mera, fundalık ve çalılık vasıflarını haiz arazilerin ise tarım veya terk edilmiş tarım arazisine dönüşmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Su kaynakları ve tarımsal üretim ilişkisi açısından da önemli sorunlar yaşanmaktadır. Ekonomik olarak sulanabilir alanların yaklaşık yüzde 40'ının sulamaya açılmamış olması, tarımsal verimliliğin artırılmasında önemli bir potansiyelin varlığını işaret etmektedir. Mevcut sulamalarda tamamlayıcı altyapı çalışmalarının gerçekleştirilmesi, yararlanıcıların bilgi ve örgütlenme düzeyi, kullanılan sulama teknikleri ile ilgili sorunlar önemini korumaktadır.

Diğer taraftan; kontrolsüz ve plansız kentleşme, yerleşme, sanayileşme ve turizm faaliyetleri doğal zenginliklerin tahribine, kırsal ekonominin bağımlı olduğu tarım ve kıyı alanlarının kirlenmesine yol açmaktadır. Özellikle, orman kaynakları yangınlar, aşırı ve amaç dışı kullanımlar nedeniyle erozyona uğramaktadır. Mevcut kaynağın yaklaşık yarısının bozuk ve vasıfsız orman alanlarından oluşması, sınırlı miktardaki nitelikli orman alanlarının korunması ve geliştirilmesi hususunda teknik ve idari önlemlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Belediyelerin katı atık toplama ve bertaraf, kanalizasyon şebekesi ve arıtma tesisi altyapılarının yetersiz olması nedeniyle, atık suların ve katı atıkların ayrıştırılmadan alıcı ortamlara ve kırsal çevreye bırakılması su ve toprak kaynaklarının niteliklerinin düşmesine neden olmaktadır.

Türkiye'de gelişmişlik farklılıklarının giderilmesine yönelik politikaların uygulamaya konulmasıyla kırsal alanın gelişmesi ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi açısından bazı gelişmeler kaydedilmişse de, istenilen hedeflere ulaşılamamış, gelişmişlik farklılıkları varlığını korumuştur. Halen demografik özelliklerinin yanı sıra, gelir yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, istihdam, girişimcilik, insan kaynakları, sosyal hizmetlere erişim, çevre kalitesi, kadının rolü gibi konularda kır-kent arasındaki dengesizlikler varlığını korumakta ve bölgesel gelişmişlik farkları ile birlikte ele alındığında daha da derinleşmektedir.

Bu nedenlerle, merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel kesim ve sivil toplumun işbirliği ile kaynakları etkin ve verimli kullanarak yöre halkının katılımını esas alan kırsal kalkınma faaliyetlerinin hızlandırılması amacıyla kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ihtiyacı doğmuştur.

3. TEMEL AMAÇ

Türkiye'nin uzun vadeli gelişme perspektifine paralel olarak, kırsal kalkınmada temel amaç;

Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.

Kamu hizmet ve destekleri, temel amaca yönelik öncelikler çerçevesinde bütüncül, tutarlı, uygun ve öngörülebilir bir şekilde planlanarak kırsal toplumun yararına sunulacaktır.

4. İLKELER

4.1. Mekansal Duyarlılık

Türkiye’de bölgesel gelişmişlik farklılıklarına bağlı olarak kırsal alanların karşılaştığı sorunlar, sahip olduğu özellik ve potansiyeller hem nitelik hem de nicelik açısından geniş bir çeşitlilik arz etmektedir.

Bu nedenle, kırsal alanların çeşitliliğini ve bölgelere göre farklılaşan şartlarını göz önünde bulunduran bir yaklaşım benimsenecek, uygulanacak tedbirlerin, yöresel ihtiyaçlara cevap verecek ve yöresel potansiyelleri harekete geçirecek şekilde önceliklendirilmesi ve belirlenmesine özen gösterilecektir.

Bölgesel ve yerel düzeyde kırsal kalkınmaya yönelik tedbir ve faaliyetler, bölgesel gelişme plan ve programları ile tutarlı bir şekilde uygulamaya konulacaktır. Hazırlanacak bölgesel gelişme plan ve programlarında kırsal kalkınmaya yönelik olarak bu strateji belgesi temel alınacak; bölgelerde bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma politika ve uygulamaları arasında bütünlük ve tutarlılık sağlanacaktır.

Kırsal kalkınmanın hızlandırılması ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarının azaltılması amacıyla görece az gelişmiş kırsal alanlara öncelik verilecektir.

4.2. İşbirliği ve Katılımcılık

Kırsal kalkınma stratejilerinin gerçekleştirilmesinde;

- ❖ Ulusal ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi,
- ❖ Kamu hizmetlerinin ilgili kamu kurumlarınca etkin bir koordinasyon içerisinde sunulması, mümkün olan koşullarda hizmet sunumunun ilgili paydaşlarla işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi,
- ❖ Ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik olarak sivil toplum, üretici örgütlenmeleri, yerel işbirliklerinin geliştirilmesi suretiyle aktif katılımcılığın sağlanması,
- ❖ Kırsal kalkınma faaliyetlerinde sahiplenmenin sağlanması için yararlanıcıların proje maliyetlerine katılarak eş finansman katkısı sağlanması,

esas alınacaktır.

4.3. Sürdürülebilirlik

Kırsal kesimde; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla sürdürülebilir iş ve yaşam koşullarını sağlamak için;

- ❖ Kırsal ekonominin gelişiminin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, tarımsal ve tarım dışı faaliyetlerde bulunan işletmelerin ekonomik sürekliliğinin gözetilmesi,
- ❖ Tarımsal yapıdaki dönüşüm sürecinde ortaya çıkabilecek işsizlik sorununun olası sosyal ve ekonomik olumsuz etkilerinin gelir çeşitlendirilmesi yoluyla en aza indirilmesi,
- ❖ Sosyal ve kültürel hayatın zenginleştirilmesi,
- ❖ Ekonomik faaliyetlerin; çevre, doğal kaynaklar, tarihi ve kültürel varlıklar üzerindeki etkilerinin izlenmesi ve olumsuz etkilerinin önlenmesine yönelik kurumlar arası işbirliği
- ❖ Kamu yatırımlarında ve kamu hizmetleri sunumunda süreklilik

gerekli görülmektedir.

4.4. Sosyal İçerme

Kırsal kalkınmada, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilerek toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanması esastır.

Sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın temeli olan insan kaynaklarının ve toplumsal yapının güçlendirilmesi amacıyla dezavantajlı grupların kamusal hizmetlere erişimlerinin iyileştirilmesi; üretici bireyler olarak ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması; yoksulluk riskinin en aza indirilmesi; proje ve faaliyetlerde söz konusu kesimlere sorumluluk vererek toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin sağlanması göz önünde bulundurulacaktır.

4.5. Politika ve Düzenlemelerde Tutarlılık, Etkin İzleme

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP, 2001-2005), Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP, 2004-2006), Orta Vadeli Program (OVP, 2006-2008) ve ilgili diğer politika belgeleriyle uyumlu olarak hazırlanmış olup, 2006 yılında hazırlanacak "Kırsal Kalkınma Planı"na ve kırsal kalkınmaya yönelik proje ve faaliyetlere esas teşkil edecektir.

Ayrıca, söz konusu Strateji belgesi; mekansal ve sektörel politika belgelerinin ve programların hazırlanmasında, kırsal alanı etkileyen veya ilgilendiren hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde temel alınabilecektir.

Ulusal düzeyde bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ve bu politikaların AB'ye üyelik perspektifine katkılarının güçlendirilmesi yönünde stratejik çerçevenin oluşturulması önem taşımaktadır.

Strateji kapsamındaki uygulamaların düzenli olarak izlenmesi, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarından hareketle stratejik müdahalelerin zamanında yapılabilmesi, gerekirse strateji belgesinin yenilenmesi ya da revize edilmesi için gerek DPT Müsteşarlığı düzeyinde gerek ilgili kamu kuruluşları düzeyinde güncel teknolojiyle uyumlu ve il bazında izlemeyi de sağlayacak bir sistemin oluşturulması için gerekli çalışmalar gerçekleştirilecektir.

4.6. Kaynak Kullanımında Etkinlik

Kırsal kalkınma proje ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve desteklenmesinde, proje ve faaliyetlerin;

- ❖ Kırsal kalkınma stratejisi ve planlarına,
- ❖ Bölgesel ve sektörel strateji ve önceliklere,
- ❖ Yasa ve taraf olunan uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş hükümlere,

uygunluğu aranacaktır.

Uygulanacak ve desteklenecek projeler, sağlıklı sorun analizlerini içeren sektör çalışmalarına ve nitelikli yapılabirlik etüt ve analizlerine dayandırılacaktır. Bunlardan uygun maliyetle yüksek fayda yaratacak olanlara öncelik verilecektir.

Kırsal kalkınma tedbirlerinin uygulanmasında, tedbirlerin diğer tedbirlerle birlikte tutarlı bir şekilde uygulanmasına, birbirlerinin etkilerini olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara yer verilmemesine dikkat edilecektir.

5. STRATEJİK AMAÇLAR ve ÖNCELİKLER

Temel amaç ve ilkeler kapsamında belirlenen stratejik amaçlar ve öncelikler, ulusal politika çerçevesine, kırsal alanın ihtiyaçları ve koşullarına uygun olarak sıralanmıştır.

5.1. Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması

Temelde pazara yönelme ve rekabetçi yapıya ulaşmaya yönelik tarımdaki yeniden yapılanma süreci; tarımsal işletmelerin rasyonel ekonomik birimlere dönüşmesini, üretimde verimlilik artışını, örgütlü bir tarım sektörünü, piyasa mekanizmalarının ve kurumlarının etkin işleyişini ve kırsal ekonomileri doğrudan etkileyen gıda sanayii sektörünün gelişimini zorunlu kılmaktadır.

Diğer taraftan, tarımın yeniden yapılanması ve tarımsal işletmelerin uygun ölçeğe ulaşması durumunda işletme sayılarının azalacağı ve önemli bir işgücünün tarım sektöründen ayrılacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, tarımda yeniden yapılanma süreci ancak tarım dışı iş imkanları ve gelir kaynakları geliştirilebildiği ölçüde amacına ulaşabilecektir.

Kırsal ekonominin güçlenmesinde temel kaynak, kırsal alanın yerelde sahip olduğu varlıklardır. Kırsal alanın sahip olduğu temel varlıklar arasında; tarımsal ürün çeşitliliği, temiz çevre, doğal kaynaklar, doğal güzellikler, tarihi ve kültürel varlıklar yer almaktadır. Kırsal ekonominin, hızla değişen pazarlarda rekabet gücü kazanabilmesi için tarımsal verimliliği sağlamanın yanında, karşılaştırmalı üstünlüklerinin olduğu alanlarda, yerel ayırt edici özelliklerini belirleyerek ve bunları geliştirerek, sahip olduğu varlıkları, yenilikçi yöresel ürünlere dönüştürmesi ve dış pazarlara açılması önem arz etmektedir.

Yüksek kaliteli yöresel ve organik ürünlere giderek artan talep, tüketicinin çevre, gıda kalitesi ve güvenliği konularında artan duyarlılığı, gelişen kentsel ekonomiler, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, kırsal turizm çeşitlerine ve rekreasyon alanlarına artan ilgi kırsal alanlara varlıklarını değere çevirme konusunda yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu kapsamda, geliştirilecek yerel/bölgesel ürünler tarımsal ürünler olabileceği gibi; tarımsal ürünlerin çeşitli şekillerde işlenmesi suretiyle oluşturulabilecek gıda ürünleri, tıbbi, aromatik ve süs bitkisi ürünleri, odun ve odun dışı orman ürünleri, turizm ve rekreasyon imkanları, el sanatları ve bazı sanayi ürünleri olabilecektir.

Yerel bilgi, beceri ve diğer yerel kaynakların sürdürülebilir kullanımına dayalı olarak kırsal ekonomilerin güçlenmesi ve tarım sektöründen ayrılan işgücüne iş ve istihdam olanakları sunabilmesi yönündeki öncelikler doğrultusunda;

- ❖ Tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması,
- ❖ Tarım dışı ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi

suretiyle kırsal alanda yaratılan iş imkanları, katma değer ve gelirin artırılması amaçlanmaktadır.

Bu tür konuların köy-yöre-bölge bazında belirlenmesi ve bu kapsamda kamunun (merkezi ve yerel düzeyde); bilgiye, hammaddeye ve pazarlara erişim, kalite ve standartlara uyum gibi konularda destek sağlaması, kooperatifleşmeyi ve kolektif rekabeti güçlendirecek ortamları ve destekleri temin etmesi gerekmektedir.

Tarım ve tarım dışı sektörlerde, gelişen pazar koşullarına ve eğilimlerine uygun yöresel ürünlerin pazar araştırmaları da yapılmak suretiyle tespit edilmesi, üretilmesi, tanıtımı ve pazarlanmasına özel önem verilecektir. Söz konusu ürünlerden gerekli koşulları sağlayanların coğrafi işaretler kapsamında kayıt altına alınması konusunda çalışmalar yapılacaktır, bu yöndeki girişimler desteklenecektir.

Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması

Sektörün rekabet gücünün artması yönünde en önemli müdahaleler; verimliliğin ve ürün kalitesinin artırılması, tarım-sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi ve işleme sanayiinin ihtiyaçlarına uygun ve kaliteli hammaddenin sağlanması, tarım ve gıda sektörünün piyasa koşullarına ve tüketici beklentilerine uygun üretime yönelmesi olacaktır. Bu müdahalelerin, tüm unsurlarının hayata geçirilmesinde; sektörün bilgi ve örgütlenme düzeyinin yükseltilmesine, ileri tarım teknolojileri ve bilgi teknolojilerinin sektörün gelişmesine katkısının artırılmasına, yenilikçilik ve AR-GE kapasitesinin geliştirilmesine önem verilecektir.

Sektörün rekabetçi gücünün artırılmasında öncelikli müdahale alanlarını;

- ❖ Üreticilerin örgütlenme ve mesleki-teknik bilgi düzeyinin yükseltilmesi,
- ❖ Su ve toprak kaynaklarının etkin kullanımı,
- ❖ Tarım ve gıda sanayii işletmelerinin rekabet gücünün artırılması,
- ❖ Gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve gıda sağlığına yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi,

oluşturmaktadır.

Bu strateji belgesi kapsamında gerçekleştirilecek uygulamalar, Tarım Stratejisi çerçevesinde belirlenen desteklerle tutarlılık ve bütünlük sağlayacak şekilde gerçekleştirilecektir. Tarım Stratejisi, rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü ve üretim yapısı öngörürken, Kırsal Kalkınma Stratejisinde benimsenen yaklaşım kırsal ekonominin geliştirilmesi bağlamında tarım ve gıda sektörünün rekabet gücünün artırılmasıdır. Bu bağlamda, bu strateji belgesinde öngörülen politikalar, tarım politikaları açısından kısıtlayıcı bir nitelik taşımamaktadır.

❖ Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi

Tarım ve gıda sektörünün rasyonalizasyonu sürecinde üreticilerin eğitim ve örgütlenme düzeyinin yükseltilerek, kolektif etkinliğinin artırılmasına önem verilecektir.

Üreticilerin örgütlenme ve bilgi düzeyleri yükseltilerek; verimliliğin artırılması, teknoloji düzeyinin ve Ar-Ge kapasitenin geliştirilmesi, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, standartlara uyum sağlanması, üretimin pazara yönlendirilmesi, yöresel ürünlerin tespit edilerek kayıt altına alınması ve markalaştırılmasına yönelik bilgilendirme, tedarik ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi, ilgili kesimler arasında bilgi paylaşımının etkinleştirilmesi, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Üretici örgütlenmelerinin, tarım ve gıda sektörünün geliştirilmesine yönelik kamu desteklerinin üreticiye ulaştırılmasında, teknik, idari ve mali kapasiteleri ile uyumlu olarak sorumluluk üstlenmesi esas alınacaktır.

Tarımın yeniden yapılanması ve AB'ye uyum sürecinde geçimlik ve yarı geçimlik işletmelerin piyasa mekanizmalarına intibakının sağlanmasında, geçiş sürecinde yaşanabilecek olumsuz sosyo-ekonomik etkilerin azaltılmasında ve bu işletmelerin ölçek ekonomisine ulaşmalarını sağlamada üretici örgütlenmeleri önemli rol oynayacaktır.

Bu kapsamda; başta ülkemizde kırsal refahın sağlanmasında örgütlü yapılanmanın temelini oluşturan tarımsal amaçlı kooperatifler ve 2004 yılında 5200 sayılı "Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu" ile yasal çerçeveye kavuşan tarımsal üretici birlikleri olmak üzere, mevcut örgütlerin idari, teknik ve mali kapasitelerinin geliştirilmesi, yeni üretici örgütlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması desteklenecektir.

Diğer taraftan, tarım sektöründe istihdam edilenler için; pazara yönelik üretim, tarım ve ormancılık teknolojileri, çevre standartları ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, ürün kalitesi, hijyen,

gıda güvenliği, bitki, hayvan ve su ürünleri sağlığı, hayvan refahı standartları gibi konularda gerek kamu kesimi gerek özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan eğitim, yayım, danışmanlık ve teknik yardım hizmetleri desteklenecek ve yaygınlaştırılacaktır.

Bu çerçevede, Türkiye genelinde belirlenen bin köyde hizmet alımı yöntemiyle sürdürülen ve kırsal eğitim ve yayım faaliyetlerini çiftçiye en yakın seviyede sunmayı amaçlayan Köy Merkezli Tarımsal Üretim Destek Projesi'nden edinilen deneyim ve değerlendirme sonuçlarına göre eğitim ve yayım faaliyetleri belirlenecek uygun modellerle etkinleştirilecektir.

❖ **Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı**

Tarımsal üretimde doğal koşullara bağımlılığın azaltılması, verimliliğin artırılması, tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve çiftçi gelirlerinin yükseltilmesinde su ve toprak kaynaklarının geliştirilerek etkin bir şekilde kullanılması önemini korumaktadır.

Ekonomik olarak sulanabilir olmakla birlikte halen sulamaya açılmamış tarımsal arazilerin sulamaya açılmasına yönelik altyapı çalışmalarına öncelik verilmesi, mevcut sulamalarda ise, sınırlı su kaynaklarından elde edilen faydanın artırılması ve olumsuz çevresel etkilerin önlenmesi açısından su kullanım etkinliklerinin artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede, tarımsal sulama ağının, arazi toplulaştırması, tarla içi hizmetler ve drenaj sistemleri ile birlikte geliştirilip, genişletilmesi ve mevcut sulamalarda su kullanım etkinliğinin artırılması sağlanacaktır.

Sulamaya sistemlerinin işletme ve bakım sorumluluğu devredilen yararlanıcı örgütlerinin teknik, mali ve idari kapasite yetersizliklerinin giderilmesine yönelik olarak, çiftçilerin ve üretici örgütlerinin sulama ve üretim teknikleri konusunda bilgi düzeyleri artırılacak, sulama ağları geliştirilecektir. Sulamaya açılan alanlarda sulama verimliliğinin yükseltilmesi için tarla içi geliştirme hizmetleri ve arazi toplulaştırma çalışmaları zamanında gerçekleştirilecektir.

Toprak kaynaklarının etkin kullanımı açısından; arazi kabiliyet sınıfları ile uyumlu arazi kullanımının sağlanması, tarım arazilerinin küçük parçalara bölünmesinin engellenmesi, küçük ve parçalı tarım arazilerinin toplulaştırılması önem kazanmaktadır. Konuyla ilgili yasal düzenleme 2005 yılında 5403 sayılı "Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu" çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Parçalı tarım arazilerinin birleştirilerek altyapı, yatırım ve üretim maliyetlerinin düşürülmesi, uygun teknoloji ve üretim tekniklerinin kullanımının mümkün kılınması, verimliliğin artırılması ve çiftçi gelirlerinin yükseltilmesi amacıyla, kadastro ve arazi kayıt çalışmaları tamamlanarak arazi toplulaştırma faaliyetleri, sulamaya açılmış ya da açılacak tarım alanlarına öncelik verilmek suretiyle hızlandırılacaktır.

Toprak potansiyelinin sistematik olarak değerlendirilerek arazinin amaca uygun kullanımı için gerekli ilke ve kurallarının oluşturulması, arazinin kullanım yeteneğine ve çevresel koşullara uygun şekilde kullanımının ve sürdürülebilir yönetiminin sağlanması için arazi kullanım planlarının yapılması sağlanacaktır.

Bu kapsamda, tarım çalışmalarında ihtiyaç duyulan veri tabanı ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak;

- ❖ Ülke toprak kaynakları potansiyelinin belirlenmesine yönelik çalışmaların,
- ❖ Toprak envanterlerinin,
- ❖ Uzaktan algılama ve diğer yöntemlerle ayrıntılı toprak etütlerinin,
- ❖ Arazi sınıflandırmaları ve toprak haritalarının,

tamamlanması suretiyle Toprak ve Arazi Veri Tabanı ile Arazi Bilgilendirme Sistemi oluşturulacaktır.

Kaynakların rasyonel kullanımı çerçevesinde, tarımsal altyapı yatırımlarında, yatırım maliyetlerine yararlanıcıların katılımının ve geri ödeme mekanizmalarının etkinleştirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

❖ **Tarım ve Gıda Sanayii İşletmelerinin Rekabet Gücünün Artırılması**

İşletmelerin rekabet gücünün artırılmasında;

- ❖ Verimliliğinin artırılması,
- ❖ Tarım-sanayi entegrasyonunun sağlanması ve üretimin pazar koşullarına yönlendirilmesi,
- ❖ Teknoloji kullanım düzeyinin ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması,
- ❖ AB ve diğer dış pazarların standartlarına uygun, tüketici sağlığını gözetilen üretimin sağlanması,
- ❖ Yerel bilgi, beceri ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla; arıcılık, ipek böcekçiliği, süs bitkileri, organik tarım, tıbbi ve aromatik ürünler üretimi, bıldırcın, ördek, kaz ve devekuşu yetiştiriciliği ve bunun gibi yerel koşullara uygun yeni türlerin adaptasyonu gibi faaliyetlerle tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi,

amaçlarına yönelik olarak tarım, ormancılık ve gıda sanayii işletmelerine yatırım desteği sağlanacaktır.

Özellikle yeni ürün ve teknolojilerin adaptasyonu, pazar araştırma ve ürün geliştirme, uluslararası standartlara uyum gibi konularda işletmelerin kapasitelerini geliştirmeye yönelik olarak eğitim, danışmanlık ve teknik destek yardımları da yatırım desteği kapsamında değerlendirilecektir.

Tarımsal işletmelere sağlanacak destekler; tarımsal üretimin modernizasyonu, çeşitlendirilmesi ve pazara yönlendirilmesi; bitkisel ve hayvansal üretimde yerel koşullara uygun kaliteli girdi kullanılması; AB'nin çevre, bitki, hayvan ve su ürünleri sağlığı ile hijyen standartlarına uygun üretim tekniklerinin uygulanması, hayvan yaşam şartlarının geliştirilmesi; modern sulama ve tarla içi drenaj sistemlerinin tesisi veya iyileştirilmesi; su ürünleri yetiştiriciliğinin artırılması amaçlarına yönelik olacaktır.

Tarımın yeniden yapılanması ve AB ile bütünleşme sürecinde artan rekabet koşullarının, işletmelerin önemli bir bölümünü oluşturan geçimlik ve yarı geçimlik tarımsal işletmeleri olumsuz yönde etkileyebileceği öngörülmektedir. Bu süreçte; pazara yönelik üretimi sınırlı ve ekonomik potansiyeli düşük olan söz konusu işletmelerin yapısal dönüşümü kolaylaştırmak, mali gücünü ve karlılıklarını artırmak, gelirlerinin düşmesini engellemek, alternatif gelir elde etmelerine imkan vermek üzere, üretici örgütlenmelerine üye üreticilerin ortak girişimlerine öncelik verilmek kaydıyla, gerekli tedbirler alınacaktır.

Bitkisel üretimde sağlanacak destekler, Tarım Stratejisinde belirtilen Doğrudan Gelir Desteği (DGD), Fark Ödeme Uygulaması, Telafi Edici Ödemeler ve Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Kullanılması destekleri ile; hayvancılık, su ürünleri ve bunların işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik destekler Tarım Stratejisinde belirtilen Hayvancılık Destekleri ile mükerrerlik yaratmayacak şekilde sağlanacaktır.

Diğer taraftan, kırsal toplumun en yoksul kesimini oluşturan orman köylülerinin gelir ve istihdam imkanlarının artırılması, devlet ormanları dışında orman ürünleri üretimi suretiyle orman varlıkları üzerindeki baskının azaltılması, çevrenin geliştirilmesi amaçlarıyla ulusal ormancılık politikaları çerçevesinde özel ormancılık işletmelerinin desteklenmesine devam edilecektir.

Tarım ürünlerinin; üretildiği alana en yakın yerde katma değerinin artırılması, tarım ürünleri çiftlik çıkış fiyatlarında istikrar sağlanması suretiyle kırsal ekonomilere daha fazla katkıda bulunulması, üyelik sürecinde gıda sektörünün AB'ye uyumunun sağlanması amacıyla tarım ürünlerini işleyen ve pazarlayan işletmelere sağlanacak yatırım destekleri;

- ❖ Ürünün çiftlikten nihai tüketiciye ulaştırılmasına kadar katma değer zincirinin etkinleştirilmesi, üretim teknolojisinin geliştirilmesi ve verimliliğin artırılması,
- ❖ Gıda sanayinin hammadde ihtiyaçlarının zamanında ve belirli standartlarda sağlanması,
- ❖ İç ve AB piyasa beklentilerinin ve standartlarının karşılanarak gıda sanayii potansiyelinin değerlendirilmesi,
- ❖ Yenilikçilik, ürün çeşitlendirme ve ürün çeşitliliğine bağlı olarak niş pazar imkanlarını değerlendirme,
- ❖ Toplama, depolama, taşıma, ambalajlama, etiketleme, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde etkinliğin artırılması,
- ❖ Kurulu kapasitenin kaliteli ve uygun standartlarda üretime yönlendirilerek etkinleştirilmesi,

önceliklerine yönelecektir.

Tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik desteklerde, sözleşmeli üretim modeli gibi tarım-sanayi ilişkilerini güçlendirici ve sektörler arası bilgi ve teknoloji transferini etkinleştirici, yenilikçi girişimler desteklenecektir. Kendi ürünlerini değerlendirmeye yönelik olarak tarımsal amaçlı kooperatif ve üretici örgütlenmeleri tarafından gerçekleştirilecek üretim ve pazarlama projelerine, yerel ürünlerin coğrafi işaretler kapsamında tesciline ve değerlendirilmesine öncelik verilecektir. Destekler, Tarım Stratejisinde belirtilen “kırsal kalkınma destekleri” ile uyumlu bir şekilde sağlanacaktır.

Diğer taraftan, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin özzerkleştirilerek yeniden yapılandırılması ve etkinliklerinin artırılması, lisanslı depoculuk faaliyetlerinin ve ürün borsalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

❖ **Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Sağlığına Yönelik Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi**

Tarım ve gıda üretiminin giderek artan tüketici beklentilerini karşılayarak pazarda rekabetçi konuma gelebilmesi, diğer taraftan katılım sürecinde AB müktesebatına uyum sağlanabilmesi amacıyla; bitki, hayvan ve su ürünleri sağlığı, gıda kalitesi ve gıda güvenliğine yönelik kamu denetiminin etkin hale getirilmesi, güvenli gıda üretiminin sağlanması, analiz laboratuvarlarında AB yöntemleriyle uyumlu tekniklerin uygulamaya konulması yönünde düzenlemeler devam edecek ve özel kesimin bu yönde etkinliğinin artırılması özendirilecektir. Mevcut kamu laboratuvar altyapılarının modernizasyonu ve gerekirse yeni laboratuvarların kurulması, denetleme, kontrol ve laboratuvar hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik kapasite gelişimi desteklenecektir.

Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi

Tarım sektörünün yeniden yapılanması sürecinin kolaylaştırılması, kırsal alanda iş ve istihdam imkanlarının artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal alanın imajının güçlenmesi, dezavantajlı grupların gelir imkanına kavuşturulması açısından tarım dışı ekonomik faaliyetlerin gelişimi kırsal ekonominin canlılığını sürdürmesi ve gelişmesi açısından zaruri görülmektedir. Önümüzdeki dönemde tarımdan ayrılacak işgücüne yeni iş imkanları sağlanması ve işsizliğin azaltılması yönünde; yerel koşul ve imkanlara dayalı olarak mikro girişimciliğin desteklenmesi, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yapıların güçlendirilmesi, tüketici tercihlerindeki gelişmelere paralel olarak kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve geleneksel zanaat ve el sanatlarının geliştirilmesi önemli açılımlar sağlayacaktır.

Gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik destekler;

- ❖ Başta orman köyleri olmak üzere, tarımla kalkınması mümkün olmayan yörelerin yerel kaynaklara dayalı olarak alternatif faaliyetlere yönlendirilmesi,
- ❖ Tarımdan ayrılacak işgücüne yöresinde yeni iş imkanları sağlanması,
- ❖ Sadece tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan geçimlik işletmelerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi,
- ❖ İşsizlik sorunu yaşayan gençler ve tarımda gizli işsiz konumunda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınlar için iş imkanları oluşturulması,

amaçlarına yönelecektir.

Kırsal alandaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Bu kapsamda; turizm ve rekreasyon faaliyetleri ile bunlarla ilgili hizmetlerin iyileştirilmesi; tanıtım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi; kırsal alanlarda turizmde yapılanma ve fon yaratma, potansiyeli olan bölgelerde turizme uygun alt ve üst yapı geliştirme modellerinin oluşturulması; turizmin ekonomik ve çevresel etkilerinin tespiti ve takibinin kurumsallaştırılması, turizmin sürdürülebilir kılınması suretiyle turizmin kırsal alan ekonomisine katkısı artırılacaktır.

Kültür ve sanat etkinliklerinin çeşitlendirilmesi, tarihi ve mimari değer taşıyan yerleşimlerin ve binaların restore edilmesi, uygun olanların koruma-kullanma dengesi içerisinde turizm amaçlı kullanıma açılması, kültür ve turizm amaçlı bilgilendirme merkezlerinin oluşturulması ve etkinleştirilmesi gibi uygulamalar, zengin kültür ve turizm potansiyelinin faydaya dönüştürülmesine katkıda bulunacaktır.

Türkiye’de önemli bir zenginlik ve çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatlarının kırsal ekonomilere katkısı, turizm ve tanıtım faaliyetleri ile birlikte artabilecektir. Diğer taraftan, zanaat ve el sanatları kapsamında sahip olunan yerel bilgi ve beceri birikimi, mikro işletmelerin ve girişimciliğin geliştirilmesinde önemli açılımlar sağlayabilecektir. Bu kapsamda geleneksel zanaat ve el sanatları, tarım dışı mikro işletmecilik ve yöresel ürünlerin ve hizmetlerin tanıtımı, satışı ve e-ticaret imkanlarının değerlendirilmesi yönündeki girişim ve faaliyetler desteklenecektir.

Alternatif ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım desteklerinin yanında insan kaynaklarının geliştirilmesi amacıyla mesleki eğitim imkanları sağlanacaktır. Destekler Tarım Stratejisinde belirtilen “kırsal kalkınma destekleri” kapsamında sağlanacaktır.

Yerel kaynaklara dayalı olarak ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesinde, yerel işbirliği ve kalkınma taleplerinin güçlendirilmesi önem taşımaktadır. Bu kapsamda, yerel kalkınma kapasitesinin geliştirilmesine yönelik verilecek desteklerde temel önceliklerden birini kırsal ekonominin çeşitlendirilmesine yönelik girişimler oluşturacaktır.

5.2. Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi

Bugüne kadar gerçekleştirilen kırsal kalkınma faaliyetlerinin başarısında ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kırsal toplumun eğitim ve örgütlenme düzeyi ile yöre halkının katılım ve sahiplenme bilinci önemli ölçüde etkili olmuştur. Diğer taraftan, sosyal hizmetlere (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi) erişimde yaşanan sıkıntılar, kırsal alanın yaşam alanı cazibesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yerel kaynaklara dayalı olarak kırsal kalkınmanın hızlandırılmasında;

- ❖ İnsan kaynakları, sosyal sermaye, yerel bilgi ve beceri stoğunun geliştirilmesi,
- ❖ Dayanışma bilincinin ve yerel/bölgesel kalkınmaya odaklı işbirliği ve ortaklıkların güçlendirilmesi,
- ❖ Kırsal işgücünün mesleki ve teknik bilgi açığını giderecek yaygın eğitim hizmetleri sunumu,
- ❖ Girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması ve kırsal toplumun üretkenliğinin güçlendirilmesi,

önemini artırmıştır.

Bu yönde sağlanacak sosyal altyapı ve hizmetlerin yerel koşullar, yerleşim düzeni, yerleşimlerin hizmet sunma ve gelişme potansiyeli de dikkate alınarak ulusal politikalar ve uygulamalar doğrultusunda geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması esastır.

Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi

Eğitim hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, örgün eğitim hizmetlerinin tüm eğitim kademelerindeki okullaşma oranlarını artıracak ve cinsiyet eşitsizliğini giderecek şekilde sürekli kılınması ve tüm yaş grupları için yaygın eğitim hizmetlerinin artırılması amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede;

- ❖ İlköğretim başta olmak üzere okul öncesi ve orta öğretimde okullaşma oranlarının yükseltilmesi,
- ❖ Temel eğitim hizmetleri sunumunda sıkıntı çekilen yörelerde etkili hizmet sunum modellerinin geliştirilmesi ve bu yörelerde bulunan YİBO ve PİO okullarının halkın taleplerine uygun niteliklere kavuşturulması ve kalitesinin artırılması,
- ❖ Merkezi düzeydeki kırsal yerleşim birimlerinde ilköğretimden sonra eğitime devam edemeyen gençler için yörenin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına uygun beceri ve meslek kurslarının düzenlenmesi için kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği imkanlarının artırılması,
- ❖ Eğitim hizmetlerine erişimde cinsiyet eşitsizliklerine dayalı kısıtların ve engellilerin yaşadığı dezavantajlarının giderilmesi,
- ❖ Kadınların okur-yazarlık ve eğitim düzeylerinin artırılmasının yanında toplumsal, yasal sorumluluklar ve haklar ile aile bilincinin geliştirilmesi bakımından da desteklenmesi,
- ❖ Okur-yazar olmayan yetişkinler için okuma-yazma kurslarının düzenlenmesi, bilgiye erişim imkanları kısıtlı olan yetişkinler için yaygın eğitim kurslarının artırılması ve çeşitlendirilmesi,
- ❖ Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik ve sosyal amaçlarla kullanımının yaygınlaştırılması,

hedeflenmiştir.

Sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, kırsal nüfusun modern sağlık hizmetlerine erişiminin sürekli kılınması ve bu hizmetlerden yararlanma davranışının geliştirilmesi temel amaçtır.

Bu amaçla ana ve çocuk sağlığına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin sürekli kılınması, yaşlılar başta olmak üzere dezavantajlı grupların hizmetlere erişimini sağlamak için gezici sağlık ve halk sağlığı hizmetlerinin artırılması, ağır çalışma koşullarından dolayı tarımda çalışanlara yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi desteklenecektir. Diğer taraftan, aile planlaması hizmetlerinin sürdürülmesi ve toplumun sağlıklı beslenme alışkanlığı kazanması yönünde gerekli eğitsel çalışmalar sağlanacaktır.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, ulusal ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum dayanışmasını sağlamak üzere işbirliği gerçekleştirilmesine, halkın katkı ve katılımının

sağlanmasına özel önem verilecektir. Kırsal yerleşimlerde eğitim ve sağlık personeli açığının giderilmesine ve kıır-kent arasındaki dengeli dağılımına yönelik destekleyici tedbirler geliştirilecek, hizmet binalarının hizmet sunum kalitesini artıracak şekilde modernize edilmesi sağlanacaktır.

Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması

Kırsal alanlarda, yoksul vatandaşların geçimlerini temin edici proje uygulamalarına ağırlık verilerek, onların yardım isteyen pasif durumdan çıkarılması ve üretken olmaya yönlendirilmesi temel politikası çerçevesinde; yoksullukla mücadelede kullanılan fonların gelir getirici, üretim ve istihdam yaratıcı projelere tahsisi yönündeki çalışmalara ağırlık verilecektir.

Tarımın yeniden yapılanması sürecinde, özellikle yoksul hanelerin geçim kaynaklarının istikrara kavuşturulması ve dezavantajlı grupların bilgi ve becerilerinin artırılarak üretken kılınması amacıyla gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmesi sağlanacaktır. Orman köylüleri için yerel kaynaklara dayalı olarak ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, tarımda istihdam edilen düşük gelirli grupların ikinci bir iş edinmesine yönelik hizmetler verilecektir.

Bu amaçla; gençlerin ve tarımdan ayrılan işgücünün girişimcilik kapasitelerinin ve istihdam edilebilirliğinin artırılmasına yönelik mesleki bilgi, girişimcilik eğitimi ve rehberlik hizmetleri hayata geçirilecektir. Kadınların gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmelerinin yanında, girişimcilik ve örgütlenme konularında bilgi ve bilinç artırıcı faaliyet ve hizmetler yaygınlaştırılacaktır.

Bu kapsamda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artırılması ve kamu kesimi sivil toplum işbirliğinin geliştirilmesi suretiyle, yerel katılımçılık ve sahiplenmeyi artıracak ve kamu kaynaklarına ilave kaynak sağlayacak imkanlar değerlendirilecektir.

Başta çiftçiler olmak üzere kırsal kesimde çalışanların sosyal güvenlik şemsiyesi altına alınmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacaktır.

Sosyal sigorta sistemi dışında kalanlara yönelik geliştirilen sosyal hizmet ve yardımların objektif kriterler çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması ve gıda yoksulluğu ile mücadele kapsamında hassas grupların (yaşlılar, engelliler, çocuklar, kadınlar ve işsizler) gıda güvencesinin sağlanmasına yönelik tedbirler geliştirilecektir.

Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Katılımçılık, sahiplenme ve işbirliği bilincinin kırsal kalkınma faaliyetlerinin uygulayıcısı ve yararlanıcısı olan aktörler arasında geliştirilmesi, kültürel ve toplumsal yapının güçlendirilmesi ve yerel halkın sorun çözme kapasitesinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede;

- ❖ Kırsal alanda kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğinin geliştirilerek kırsal kalkınma girişimlerinin harekete geçirilmesi,
- ❖ Yerel girişimlerin kurumsallaşması,
- ❖ Çok düzeyli yönetim kavramı kapsamında mahalli idareler ve birliklerinin kapasitelerinin geliştirilmesi ve örgütlenme düzeyinin artırılması,
- ❖ Yerel aktörlerin kırsal kalkınma programı hazırlanması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirme konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi,
- ❖ Yerelin, yerel kültürün, yerel ürün ve hizmetlerin tanıtımı, yerel kaynakların faydaya dönüştürülmesi,

- ❖ Üretici örgütlenmeleri ve sivil toplum kuruluşlarının yerel ihtiyaçların giderilmesine ve kalkınmaya yönelik işbirliği girişimleri,
- ❖ Şehirlerde veya metropol kentlerde hemşehriler tarafından kurulan köy kalkındırma dernekleri, kültür-tanıtma vakıfları ve benzeri sivil toplum kuruluşlarının yerelde kırsal kalkınmaya katkılarının artırılması,
- ❖ Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde bilgi ve deneyim paylaşımının sağlanması,

yönünde çalışmalar yürütülecektir.

Yerel kırsal kalkınma konusunda iyi uygulamalar geliştirilmesi ve bunların yayımına yönelik pilot projeler desteklenecektir. Kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında işbirliğini geliştiren, yerel kalkınma girişimlerini tabandan tavana yaklaşımla güçlendiren, yenilikçi ve çok sektörlü yaklaşımla hazırlanmış stratejilere dayanan projelere öncelik verilecektir.

5.3. Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması

Kırsal ekonominin geliştirilmesi ve kırsal alanda yaşam kalitesinin yükseltilmesi amacıyla;

- ❖ Kırsal ekonominin pazarla entegrasyonuna yönelik altyapının geliştirilmesi,
- ❖ İşletmelerin ve kırsal nüfusun hizmetlere erişiminin kolaylaştırılmasına,
- ❖ Kırsal alan ve yerleşmelerin sağlıklı, yaşanabilir ve sürdürülebilir iş ve yaşama ortamı olarak güçlendirilmesine

yönelik olarak, fiziki altyapının iyileştirilmesi ve sunulacak hizmetlerin etkinliğinin artırılması gerekmektedir.

Bu kapsamdaki yatırım ve hizmetlerin fert ve toplum sağlığını dikkate alan, kırsal çevreye duyarlı ve arz güvenliği yüksek, yararlanıcıların katılım, katkı ve sahiplenmesini esas alan modeller üzerinden uygun ölçekte gerçekleştirilmesi sağlanacaktır. Hizmet sunumunda önem kazanan mahalli idare birliklerinin etkinleştirilmesine önem verilecektir.

Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi

Türkiye’de kırsal yerleşimlerin sayıca fazla, nüfus olarak küçük ve yerleşim düzeni olarak dağınık olması hizmet sunum maliyetleri ve etkinliği üzerinde olumsuz etki yaratırken, kırsal ekonomilerin gelişmesi için yerleşim bazında bulunması gereken ölçeğin oluşması da güçleşmektedir. Bu nedenle, konumları itibarıyla çevresindeki yerleşim birimlerine hizmet verme ve gelişme potansiyeli olan merkezi yerleşmelere öncelik verilerek, bu yerleşmelerin alt yapılarının geliştirilmesi sağlanacaktır. Diğer taraftan, yörelerin ve yerleşimlerin altyapı öncelikleri yerel koşul ve ihtiyaçlar dikkate alınarak belirlenecektir.

Kırsal yerleşimlerin civarlarındaki diğer yerleşimlerle ve bağlı buldukları il, ilçe merkezleri ve/veya hizmet sunum ve gelişme potansiyeli açısından merkez niteliğindeki köylerle güvenli ve yeterli bir ulaşım ağına sahip olmaları, sosyo-ekonomik ilişkilerinin güçlenmesinde önem taşımaktadır. Bu kapsamda, kırsal yerleşmeleri söz konusu merkezler ya da ana ulaşım ağına bağlayan birinci derece köy yollarının standardının yükseltilmesine; periyodik olarak bakım ve onarımının sağlanmasına öncelik verilecektir.

Orman rejimindeki alanlarda orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi çerçevesinde, saha emniyetinin sağlanması ve bütünlüğünün korunması, korumanın etkinleştirilmesi amacıyla mevcut yolların iyileştirilmesi öncelikli olmak üzere, teknik standartlara uygun yol yapımı gerçekleştirilecektir.

Çevre ve halk sağlığının korunarak, ilçe merkezleri, belde ve köyler öncelikli olmak üzere kırsal yerleşimlerin sağlıklı ve yeterli içmesuyuna kavuşturulması, çevre yönetimi ve atık bertarafı ile ilgili yatırım ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

İçmesuyu sıkıntısı çekilen yerleşimlere yeterli ve sağlıklı içmesuyu hizmetinin götürülmesi, sağlıklı ve yeterli içmesuyu imkanı bulunan yerleşimlerde meskenlerin su dağıtım şebekelerine ve devamında kanalizasyon altyapısına kavuşturulması ve bu konularda hizmet veren birliklerin ve örgütlenmelerin desteklenmesi sağlanacaktır. Kanalizasyon altyapısı ihtiyaçlarının giderilmesinde, yapım ve işletme giderleri düşük olan doğal arıtma tesislerinin yapımına öncelik verilecektir.

Su havzalarında ve kıyı alanlarındaki kırsal yerleşimlerde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılmasına öncelik verilecektir. Bu yörelerde, doğal çevreyle uyumlu arıtma tesislerinin yapılması; evsel, ve tıbbi atıkların toplanması, taşınması ve düzenli depolanmasına yönelik atık yönetimi uygulamaları gerçekleştirilecektir.

Çevre yönetimi ve atık bertarafı ile ilgili yatırımlarda etkinliğinin sağlanması yönünde, kırsal yerleşimlerde münferit tesisler yerine, uygun hallerde ortak yapılan ve işletilen tesislerin gerçekleştirilmesi suretiyle yerleşimlerin altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilecektir.

Türkiye'nin bilgi toplumuna dönüşüm perspektifinde, kırsal kesimin bilgiye ve kültürel hizmetlere erişim olanaklarının güçlendirilmesi için; haberleşme, bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda, kırsal alandaki kamu ve ortak kullanım alanlarında gerekli teknik altyapının kurularak bilgisayar kullanımının artırılması ve internete erişim olanaklarının güçlendirilmesine öncelik verilecektir.

Ekonomik faaliyetlerin güvenli ve sürekli şekilde yürütülebilmesini teminen ihtiyaç duyulan enerjinin güvenli ve etkin arzına yönelik tedbirler alınacaktır. Bu kapsamda, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik altyapı yatırımları desteklenecektir.

Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması

Deprem, heyelan, toprak kayması, sel gibi afetlerin önemli tehdit oluşturduğu kırsal yerleşimlerde, afetlerden kaynaklanan risklerin azaltılması ve güvenli yerleşim koşullarının temin edilmesine yönelik faaliyetlerde etkinlik artırılabilecektir. Yeni yapılaşmanın uygun zeminde ve inşaat kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmesine yönelik düzenleme ve uygulamalara ağırlık verilecektir. Diğer taraftan, özellikle göç alan, ikinci konut talebinin güçlü olduğu ve nüfus artış hızı yüksek kırsal yerleşimlerde "kırsal yerleşme planlaması"nın yaygınlaştırılmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Göçmen ve göçer aileler dahil olmak üzere; doğal afet, kamulaştırma ve güvenlik gibi nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalan kırsal nüfusun yeniden iskanına yönelik olarak istekleri doğrultusunda yeni veya eski yerleşim yerlerinde konut ihtiyacı yukarıda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda giderilecektir.

Diğer taraftan, yerleşimlerin kalitesinin artırılması ve estetik niteliklerinin geliştirilmesi amacıyla yöre kültür ve ekolojisine uygun mimaride, yöresel ihtiyaçları karşılayabilen, fen ve sağlık kurallarına uygun standart kalitede konut üretimi için arz-talep dengelerini ve alım gücünü dikkate alan örnek modeller geliştirilecek ve desteklenecektir. Bu hususta, kırsal turizmin gelişmesi için potansiyeli bulunan yörelere öncelik verilecektir.

Mimari ve kültürel açıdan önem taşıyan, korunması gereken ya da turizmin gelişmesi açısından potansiyeli bulunan kırsal yerleşimlerin görünümünün ve fiziki koşullarının iyileştirilmesi, tarihi ve mimari değer taşıyan binaların restore edilmesi ve korunması, uygun olanların turizm amaçlı kullanıma açılmasına yönelik projeler gerçekleştirilecek ve desteklenecektir. Söz konusu projeler,

kültür ve sanat etkinliklerinin çeşitlendirilmesi, tanıtım faaliyetleri, sosyal hayatın güçlendirilmesine ilişkin faaliyetlerle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilecektir.

Ayrıca, kırsal yerleşimlerde atıl kalan kamu binalarının, sosyal hayatı ve yerel kalkınma kapasitesini güçlendirecek şekilde değerlendirilmesi göz önünde bulundurulacaktır.

5.4. Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi

Kırsal kesimde yaşayanlar hem çalışma hem de yaşam koşulları gereği doğa ile sürekli bir etkileşim halindedir. İnsan-doğa ilişkisinde doğal kaynaklardan kısa vadede azami ölçüde yararlanma ve bunları ekonomik değere dönüştürme çabası doğal çevrenin kapasitesinin zorlanmasına ve kaynakların yıpranmasına yol açmaktadır. Erozyon, su ve toprak kaynaklarında uygun olmayan tarım teknikleri nedeniyle görülen olumsuzluklar, çölleşme, kuraklık, orman yangınları, sel baskınları, heyelanlar ve biyolojik çeşitliliğin azalması gibi sorunlarının artma eğiliminde olduğu görülmektedir.

Kırsal hayatın önemli bölümünü oluşturan tarım ve ormancılık faaliyetlerinin sürdürülebilir kılınması ve kırsal varlıkların korunması yönünde; yerel halkın katılımına dayanarak tarım-çevre ilişkilerinin yeniden tanımlanması, orman kaynaklarının korunarak kullanılması ve korunan alanlarının yönetiminde etkinliğin sağlanması önem taşımaktadır.

Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi

Tarımsal faaliyetlerin çevre koruma tedbirleri ile birlikte geliştirilmesi, doğal-yöresel zenginlik arz eden ya da risk altında bulunan tarım ve mera arazilerinin özelliklerinin korunması, geliştirilmesi ve bu bağlamda yöre ekolojisine uygun tarımsal ürün planlamasının yaygınlaştırılması temel amaçtır. Bu amaçla, entegre tarım havzaları programlarının geliştirilmesine, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınlaştırılmasına, çevre dostu üretim yöntemlerinin uygulamasına ve çeşitlendirilmesine, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirliliğinin izlenmesine, niteliği bozulmuş olmakla birlikte yeniden kazanılabilecek tarım ve mera arazilerini geliştirme çalışmalarına ve doğal afetlere karşı korunma önlemlerine, su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliğinde üretim kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına yönelik tedbirler alınacak ve bu yöndeki faaliyetler desteklenecektir.

Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması

Mevcut orman varlığının önemli oranda verimsiz ve bozuk ormanlardan oluşması ve orman köylerinde geçim kaynaklarının ağırlıklı olarak ormancılığa bağımlı olması mevcut orman varlığının koruma-kullanma dengesinin gözetilerek ormanların ekonomik, sosyal ve çevresel işlevlerini bir arada ele alan havza ve bölge bazında sürdürülebilir orman yönetimi uygulamalarının daha da geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu kapsamda orman kaynaklarının korunması ve orman köylüsünün kalkındırılmasına katkıda bulunmak amacıyla; orman kadastrosu çalışmalarının hızlandırılmasına, mera hayvancılığının ormanlar üzerindeki baskısının azaltılmasına, ekosistemlerinin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımına, ağaçlandırma ve toprak muhafaza çalışmalarına, orman yangınları ile mücadele kapsamında idari ve teknik altyapının güçlendirilmesine, enerji ormanı tesisine ve orman kaynakları üzerinde ilave baskı yaratmaksızın odun dışı orman ürünleri üretiminin geliştirilmesine ve sosyal ormancılık faaliyetlerine yönelik tedbirler geliştirilecektir.

Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

Taraf olunan uluslararası sözleşmeler ve doğal kaynak yönetimine ilişkin sektörel politika ve önceliklerimiz doğrultusunda kırsal çevrenin sahip olduğu estetik değerlerin, biyolojik ve ekolojik kaynak zenginliğinin koruma altına alınması ve tehdit unsurlarının ortadan kaldırılması temel amaçtır.

Bu kapsamda, mevcut korunan alanların sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda uzun dönemli gelişme planları ve yönetim planlarının yapılarak, kırsal kesim için bu varlıkların ekonomik değere aktarılması desteklenecektir. Bu nedenle, milli parklar ve diğer koruma alanları içerisinde ve kıyısında bulunan yerleşim yerlerinin bu alanlar üzerinde oluşturduğu baskının yönetilmesi, koruma alanlarında eko-turizm olanaklarının araştırılması ve uygulamaya konulması, yöre halkının ekosistem ve doğal kaynak yönetimi konusunda bilgilendirilmesi, bu alanların planlanmasında ve korunmasında yöre halkının katılımcılıklarının artırılarak geçim kaynaklarının güvence altına alınması sağlanacaktır. Bu amaçla, sulak alanlar, dahil tüm korunan alanların yönetimine ilişkin olarak kurumlar arası eşgüdüm eksikliği giderilecek ve sektörel strateji ve planlarla uyumlu koruma projeleri hayata geçirilecektir.

6. KURUMSAL ÇERÇEVE

Bu Strateji Belgesi, kalkınma planları çerçevesinde merkezde ve yerelde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim ve sivil toplum katılımıyla Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı koordinasyonunda hazırlanmıştır. Bu strateji belgesine bağlı olarak, kırsal kalkınma planının hazırlanması ve yönetilmesi çalışmalarının ise, yine ilgili kurum ve kesimlerin katılımıyla, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından DPT ile işbirliği içinde koordine edilmesi öngörülmektedir. Kırsal Kalkınma Planı, Yüksek Planlama Kurulu Kararı olarak yürürlüğe girecektir. Kırsal alana yönelik kamu hizmetleri ise ilgili bakanlıklar ve bunların bağlı ve ilgili kuruluşları, taşra teşkilatları, mahalli idareler eliyle sunulacaktır.

Kırsal alanla ilgili hizmet veren başlıca kuruluşlar:

- ❖ Merkezi Yönetim Kuruluşları
 - Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
 - Çevre ve Orman Bakanlığı
 - İçişleri Bakanlığı
 - Milli Eğitim Bakanlığı
 - Sağlık Bakanlığı
 - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
 - Kültür ve Turizm Bakanlığı
 - Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
 - Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
 - Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
 - Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
 - Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
 - Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
- ❖ Yerel Yönetim Kuruluşları
 - Valilikler
 - Kaymakamlıklar
 - İl Özel İdareleri
 - Belediyeler
 - Köyler

Kırsal nüfusa, görev ve yetkileri çerçevesinde hizmet götüren çok fazla sayıda merkezi ve yerel kamu kurum ve kuruluşunun bulunması, gerek merkezi gerek yerel düzeyde etkin bir koordinasyon ve işbirliğinin sağlanmasını zorunlu kılmaktadır. Diğer taraftan, AB'ye üyelik süreci de dikkate alınarak, ilgili kurumların kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik tedbirler alınacak, teknik işbirliği ve hizmet içi eğitim imkanları değerlendirilecektir.

Kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Bu kapsamda, mahalli idare ve birliklerine yönelik yeni düzenlemeler gerçekleştirilmiş, kırsal alana hizmet götüren en önemli kuruluşlardan birisi konumundaki Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kapatılarak personeli ve bazı görevleri İstanbul ve Kocaeli illerinde Büyükşehir Belediyelerine, diğer illerde İl Özel İdarelerine devredilmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak mahalli idarelerin kırsal kalkınma konusunda sorumlulukları artmıştır. Bu nedenle, kırsal kalkınmanın sağlanması yönünde ilgili mahalli idare ve birliklerinin kurumsal kapasitelerinin ve mali kaynak yapılarının geliştirilmesi önem kazanmıştır. Diğer taraftan, 442 sayılı Köy Kanunu değişen şartlar dikkate alınarak yeniden değerlendirilecektir.

Bugüne kadar, Türkiye’de bölge düzeyinde plan ve programların uygulanması, katılımcı mekanizmalarla işbirliğinin sağlanması amacıyla güden, yerelde teknik, idari ve mali kapasitesi güçlü kurumların eksikliği önemli ölçüde hissedilmiştir. Bu eksikliğin giderilebilmesi amacıyla hazırlanan “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı” Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmektedir. Tasarının yasalaşması durumunda, Ajansların, kırsal kalkınma faaliyetlerinin ve projelerinin bölgesel düzeyde desteklenmesi ve koordinasyonu konusunda önemli roller üstlenebileceği öngörülmektedir.

2007-2013 döneminde Türkiye-AB mali işbirliği çerçevesini oluşturmak üzere hayata geçirilmesi öngörülen Katılım Öncesi Mali Araç’ın (KMA) kapsamı, yönetim ve uygulama mekanizmaları ile ilgili düzenlemeler henüz kesinleşmemiştir. Ancak, KMA kapsamında beş bileşenden biri olan Kırsal Kalkınma Bileşeni yönetim ve uygulama mekanizmalarının, 2000 yılından itibaren aday Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine uygulanan SAPARD’ın yönetim mekanizmaları ile önemli ölçüde benzerlik göstereceği tahmin edilmektedir. Bu kapsamda; AB’ne uyum çerçevesinde kırsal kalkınma konusunda;

- ❖ İlgili kamu kuruluşlarından meydana gelen bir İzleme ve Yönlendirme Komitesi oluşturulması ve bu komitenin kamu dışı paydaşlarla işbirliği içinde çalışmasının sağlanması,
- ❖ Uygulama ve ödeme fonksiyonlarını yerine getirecek Kırsal Kalkınma Uygulama ve Ödeme Biriminin oluşturulması ve akreditasyonunun sağlanması,
- ❖ Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki Ulusal Fon’da KMA Kırsal Kalkınma Bileşeni mali yönetimine ilişkin kapasite geliştirilmesi,
- ❖ İzleme ve Yönlendirme Komitesinin sekreteryasını yürütecek ve kırsal kalkınma planının hazırlanmasında ve koordineli bir şekilde uygulanmasında rol alacak Yönetim Otoritesinin görevlendirilmesi ve kapasitesinin geliştirilmesi,
- ❖ Uygulama ve Ödeme Birimi hesaplarının, yönetim ve kontrol sistemlerinin düzenli olarak incelenmesi ve raporlanmasından sorumlu, Uygulama ve Ödeme Biriminden bağımsız bir Sertifikasyon Kurumunun belirlenmesi gerekmektedir.

Kırsal kalkınma temel amacının hedefinin ülke çapında gerçekleştirilmesi ve AB müktesebatıyla uyumun sağlanması yönünde gerçekleştirilecek idari yapılanma çalışmaları;

- ❖ Türkiye’nin kültürel, sosyo-ekonomik ve idari yapısı,
- ❖ Tarım, ormancılık ve gıda sektörleri ile kırsal alanın özellikleri,
- ❖ Kamu yönetiminde etkinliğin sağlanmasına yönelik politika, program ve uygulamalar,
- ❖ AB ile bütünleşme ve Ortak Tarım Politikalarına uyum yükümlülüklerimiz,

dikkate alınarak gerçekleştirilecektir.

Kırsal Kalkınma Uygulama ve Ödeme Birimi; AB kırsal kalkınma politikaları ve uygulamalarındaki değişimler de göz önünde bulundurularak, idari ve mali özerkliğe sahip olacak şekilde Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının karar alma ve yönlendirme süreçlerine uygun düzeyde katılımlarını sağlayacak bir yapıda oluşturulacaktır.

Yönetim Otoritesi; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yıllık Programlarda belirtildiği üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının mevcut yetkileriyle ve yürürlükteki kanunlarla mükerrerliğe yol açmayacak şekilde, ilgili kurumların yeniden yapılandırılması çalışmaları çerçevesinde, kurum ve kuruluşların yeni görev ve sorumluluklarına bağlı olarak belirlenecektir. Söz konusu yapılanma çalışmaları tamamlanıncaya kadar, Yönetim Otoritesi işlevi; yine Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve ilgili kurum ve kuruluşların politika belirleme ve karar alma süreçlerine doğrudan katıldığı bir yapıda, ekonomik ve sosyal paydaşlarla işbirliği ilkesi çerçevesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının mevcut birimlerinde kapasite geliştirilmesi suretiyle yerine getirilecektir.

Katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan bu strateji belgesinin uygulamasında, kırsal kalkınma politikalarının belirleyicisi ve uygulayıcısı kuruluşlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği imkanları azami düzeyde artırılacak, uygulanan politika ve programlar rasyonel kriterler çerçevesinde sürekli olarak izlenecek, değerlendirilecek ve bu kapsamda gerekli iyileştirmeler yapılacaktır. Bu strateji belgesi, kırsal alana hizmet götüren tüm kurum ve kuruluşlar açısından politika, plan ve program oluşturulması ve uygulanmasında dikkate alınacaktır.

7. MALİ YÖNETİM

Kamu kaynaklarının daha etkin ve sonuçlara odaklı kullanımını sağlamak ve gelecek yıllarda performansa dayalı olarak tahsis edilmesine olanak veren stratejik planlama çalışmalarının kuruluş düzeyinde başlatılmasına yönelik düzenlemeler, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve ilgili mevzuatla düzenlenmiştir. Kuruluşların çalışanları ve geniş paydaş kitlelerini de sürece dahil eden katılımcı, şeffaf, hesap verilebilirliği olan, ölçülebilir performans göstergeleri ile izlenebilen ve gerektiğinde revize edilebilen stratejik planlama belgeleri için gerekli kapasite oluşturmaya yönelik pilot çalışmalar başlatılmıştır.

Belirlenen pilot kuruluşlar stratejik planlarını tamamlayarak yıllık bütçe tekliflerini bu stratejik planlarına uygun olarak yapmak üzere gerekli hazırlıkları yürütmektedir. Pilot uygulamanın tamamlanmasından sonra kırsal kesime hizmet sağlayan kuruluşlar da kırsal kesimin öncelikli ihtiyaçlarına odaklı katılımcılığı ön planda tutan stratejik planlarını hazırlayacaktır.

Kamu kesimi personel politikalarının belirlenmesinde, kırsal alana götürülen hizmetlerin etkinleştirilmesi çerçevesinde kırsal alanın ihtiyaçları ve özellikleri göz önünde bulundurulacaktır.

Kırsal alanla ilgili, kamu projelerinin hazırlanması, analizi, seçimi, programa alınması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreci ile ilgili olarak alınacak yapısal önlemler ile proje stoğunun verimli yapısının gelecekte bozulmaması yönünde bir ortam oluşturulacaktır. Bu kapsamda, uygulama aşamasında bulunan kamu projelerinin düzenli olarak izlenmesi, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarından hareketle projelere stratejik müdahalelerin zamanında yapılabilmesi için gerek DPT Müsteşarlığı düzeyinde gerek yatırımcı kamu kuruluşları düzeyinde güncel teknolojiyle uyumlu ve il bazında izlemeyi de sağlayacak bir sistemin oluşturulması için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.

Bu kapsamda, kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerde ve kırsal alana sunulan kamu hizmetlerinde, hem önceliğini hem de yapılabirliğini yitirmiş veya ödenek yetersizliği nedeniyle çok yakın gelecekte başlanması mümkün görülmeyen projelerin azaltılmasına devam edilecek, proje öncelikleri ekonomik büyümeye ve buna bağlı olarak sosyal refaha yapacağı katkının en yüksek düzeye çıkarılmasını teminen tespit edilecektir.

Stratejik amaçlar ve öncelikler çerçevesinde uygulamaya konulacak tedbirler, uygulama esasları ve bunlara ilişkin mali hususlar Kırsal Kalkınma Planı ile belirlenecektir. Bu kapsamda, kırsal kalkınma amacıyla kullanılacak bütçe kaynakları, katılım öncesi AB fonları ve diğer uluslararası finansman kaynaklarının temin, tahsis ve kullanımı ile ilgili esaslar Kırsal Kalkınma Planı ile tespit edilecektir. Bütçe kaynakları ile KMA Kırsal Kalkınma Bileşeni kapsamında sağlanması öngörülen fonlar öncelikle değerlendirmeye alınacak, Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans ve kredi

kuruluşlarından sağlanması öngörülen kaynaklar, Bütçe ve AB fonlarını tamamlayıcı nitelikte değerlendirilecektir.

Yararlanıcıların sahiplenme bilincinin güçlendirilmesi açısından, uygulanacak tedbirlerin niteliği de dikkate alınmak kaydıyla yararlanıcıların eş finansman ya da katkı sağlaması esas alınacaktır. Ancak, kırsal kesimin sermaye ve mali kaynak yetersizliği ile finansman kaynaklarına erişim konusunda yaşanan sıkıntılar göz önünde bulundurularak, kırsal kesimin finansman ihtiyaçlarının giderilmesi ve yararlanıcıların eş finansman konusunda karşılaştığı güçlüklerin giderilmesi konusunda tedbirler alınacaktır.

EKLER

EK-1: TEMEL REFERANS BELGELER ve ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİNİN HAZIRLANMA SÜRECİ

TEMEL REFERANS BELGELER	KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ HAZIRLIĞI SÜRECİ
Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) ve Sekizinci BYKP (2001-2005) 8. BYKP ÖİK Raporları: 98 ÖİK Kurulmuş, Kırsal Kalkınma ile ilgili ÖİK Raporları (2000) değerlendirilmeye alınmıştır. Temel ÖİK Raporu: Kırsal Kalkınma	
Ulusal Program (2001 ve 2003) Tarım ve Balıkçılık Komitesi Kırsal Kalkınma Alt Çalışma Grubu	Geniş Katımlı Çalışma Grubu Tarafından Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporunun Hazırlanması (2003)
Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006) Bölgesel Gelişme Stratejisi ve Bölgesel Gelişme Eksenli Çalıştay ve GZFT Analizi Çalışması Temmuz 2003	Tarım ve Köyşleri Bakanlığının Koordinasyonunda Oluşturulan Çalışma Grubunca Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağının Hazırlanması (Ağustos 2004)
Türkiye İktisat Kongresi (2004) Çalışma Grubu Raporları ve Sunumları Bazı Çalışma Grupları: - Tarımsal Yapıda Dönüşüm - Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele - Bölgesel Gelişme Mayıs 2004	Taslak Strateji Konusunda İlgili Kurum, Kuruluş, Sosyal ve Ekonomik Paydaşların Görüşlerinin Alınması (Eylül 2004)
Tarım Stratejisi (2006-2010) Yüksek Planlama Kurulu Kararı Kasım 2004	Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı Önerisinin DPT'ye İletilmesi (Ekim 2004)
II. Tarım Şurası (2004) II. Tarım Şurası Sonuç Raporu Çalışma Grubu Raporları 29 Kasım-1Aralık 2004	DPT Müsteşarlığı Koordinasyonunda Strateji Belgesinin kalkınma planları, programları ile sektörel ve bölgesel politikalarla uyumunun sağlanması, tutarlı bir politika belgesi niteliği kazanması yönünde geliştirilmesi (Ekim 2004-Şubat 2005)
I. Çevre ve Ormancılık Şurası (2005) Çevre ve Ormancılık Şurası Kararları Çalışma Grubu Raporları Mart 2005	Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı Konusunda İlgili Kurum, Kuruluş, Ekonomik ve Sosyal Paydaşların Görüşlerinin Alınması ve Toplantı Gerçekleştirilmesi (Şubat 2005)
Bölgesel Kalkınma Planları Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP) Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK, 1997) Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP, 2000) Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP, 2000)	Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı ile İlgili Olarak AB Komisyonu Uzmanlarının Gayriresmi Fikirlerinin Alınması (Haziran 2005)
II Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planları 81 il için (İBB Düzey 3)	DPT Müsteşarlığı ve Tarım Bakanlığınca Strateji Belgesine Son Şeklinin Verilmesi (Haziran-Aralık 2005)
Diğer Temel Referans Belgeler Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (1998) Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2001) Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Belgesi Raporu (2001) KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2004) Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu (2005) Çöleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (2005)	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Yüksek Planlama Kurulu Tarafından Onaylanarak Yürürlüğe Girmesi

TEMEL REFERANS BELGELER

Türkiye’de 1960 yılından itibaren planlı kalkınma yaklaşımı benimsenmiş ve ulusal kalkınma planlarını hazırlamak ve plan hedeflerine ulaşmak üzere koordinasyonu sağlamak üzere Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1960’lı yıllardan bu yana Türkiye’nin planlama sistematiği beş yıllık kalkınma planları ve bu planların uygulanmasına yönelik olarak yıllık hedefleri ve politikaları belirleyen yıllık programlar ile yatırım programları oluşturmaktadır.

Türkiye’de sosyal ve ekonomik kalkınmanın temel çerçevesini “Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)” oluşturmaktadır.

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı belgesinin hazırlık çalışmalarında, planlı dönemin başından bu yana kalkınma planlarının hazırlanmasında benimsenen katılımcı yaklaşım sürdürülmüştür. Belirlenen konularla ilgili Özel İhtisas Komisyonları (ÖİK); uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak, Kalkınma Planı çalışmalarına yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirmek amacıyla oluşturulmuş ve planlama sürecine dahil edilmiştir. Söz konusu komisyonlarda, komisyonun çalışma konusu ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yanında, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve üretici örgütlenmeleri, üniversiteler temsil edilmektedir. Bu çerçevede, 2000 yılı içerisinde tamamlanan ÖİK Raporları strateji belgesinin hazırlanmasında temel referans belgeler arasında yer almış, Komisyonların önerileri tutarlı bir politika çerçevesi oluşturacak şekilde değerlendirmeye alınmıştır.

AB’ne üyelik sürecinde, Türkiye-AB mali işbirliği çerçevesinde ekonomik ve sosyal uyum kapsamında 2004-2006 döneminde sağlanacak katılım öncesi fonların kullanımına temel teşkil etmek üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlanmıştır. Ulusal Bölgesel Gelişme Stratejisini de içeren ÖUKP’de, Sekizinci BYKP’na paralel olarak kırsal kalkınma konusu ağırlıklı olarak planın dördüncü gelişme eksenini olan “Bölgelerin Ekonomik Gücünün Artırılması, Bölgeler Arasındaki Gelişmişlik Farklarının Azaltılması ve Kırsal Kalkınmanın Hızlandırılması” kapsamında değerlendirilmekte, bunun yanı sıra diğer gelişme eksenlerinde de kırsal kalkınma açısından bazı politikalara yer verilmektedir.

Sektörde yaşanan gelişmeler, Tarım Reformu Uygulama Projesi’nde istenen düzeyde ilerleme kaydedilememesi ve programın revizyon ihtiyacı dikkate alınarak 2004 yılı Kasım ayı sonunda 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Stratejisi hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Tarım Stratejisi belgesi, kalkınma hedef ve stratejileri doğrultusunda, tarım sektörünün geliştirilmesi konusunda bir çerçeve oluşturmak ve yasal düzenlemelere temel oluşturmak üzere hazırlanmıştır.

Tarım Stratejisi, temel olarak tarım sektörünün, yapısal dönüşüm sürecinde rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını amaçlarken; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, kırsal toplumun refahının artırılmasına yönelik olarak kırsal kalkınmanın hızlandırılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda, özellikle tarım sektörünün geliştirilmesi ve sürdürülebilir tarım-çevre ilişkileri çerçevesinde doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi açısından iki strateji belgesinin uyumu ve bütünlüğü önem taşımaktadır. Bu strateji belgesi tarımsal kalkınmanın yanı sıra tarım dışı kırsal kalkınma girişimlerine de temel oluşturduğundan, her iki strateji belgesi birbirini tamamlayıcı nitelik arz etmektedir. Diğer taraftan, Kırsal Kalkınma Stratejisi, tarımın yeniden yapılanması sürecinde tarım sektöründen ayrılacak işgücünün kentsel alanlarda yaratacağı göç ve işsizlik baskılarının giderilmesi amacıyla belirlenen politikaları içermektedir.

Bu belgelerin yanında; Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (ÇOB, 2005), Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu (DPT, 2005), KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (DPT, 2004), Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (ÇOB, 2001), Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (DPT ve ÇOB, 1998), Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP), Doğu

Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), İl Tarım Master Planları strateji belgesinin hazırlanmasında değerlendirmeye alınmıştır.

AB ile üyelik ilişkilerimiz açısından kırsal kalkınma konusu; ilgili AB mevzuatının uyumlaştırılması amacıyla hazırlanan AB Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin 2003 Ulusal Program çalışmaları; AB'ye ekonomik ve sosyal uyuma yönelik katılım öncesi fonların kullanımına temel teşkil etmek üzere hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006); son Katılım Ortaklığı Belgesi (2003) ile Katılım Öncesi Ekonomik Programı (2004) çerçevesinde ele alınmıştır.

Bu belgeler dışında, katılımcı yöntemlerle hazırlanan;

- ❖ Türkiye İktisat Kongresi Çalışma Grubu Raporları ve Sunumları (2004),
- ❖ İkinci Tarım Şurası Sonuç Raporu (2004),
- ❖ I. Çevre ve Ormanlık Şurası Sonuç Bildirgesi ve Şura Kararları (2005),
- ❖ Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi (Çalışma Belgesi Raporu 2001),
- ❖ Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu (2003)

gibi belgelerde dile getirilen görüş ve öneriler, ulusal politikalarla uyum ve tutarlılık gözetilerek değerlendirilmeye alınmıştır.

Yerel paydaş görüşleri ve bilgi birikimleri strateji belgesine gerek hazırlık çalışmaları gerek yukarıda dile getirilen referans belgelerin oluşturulmasına aşağıda özetle sunulan aktörlerin katılımının sağlanması suretiyle dahil edilmiştir:

- ❖ Vali ve/veya vali yardımcıları, mahalli idare temsilcileri, bölge veya il düzeyinde kamu görevlileri,
- ❖ Üniversite temsilcileri,
- ❖ Üretici örgütlenmeleri, birlikleri ile meslek örgütlerinin temsilcileri,
- ❖ Yerelde proje yürüten veya faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri.

EK-2: ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİNİN HAZIRLANMASINDA GÖREV ALAN VE GÖRÜŞÜNE BAŞVURULAN KURUM ve KURULUŞLAR

Aşağıda sayılan kurum ve kuruluşlar, Tarım ve Balıkçılık Komitesi Kırsal Kalkınma Alt Çalışma Grubunun oluşturulmasından, strateji belgesinin Yüksek Planlama Kurulunda onaylanarak yürürlüğe girmesine kadar geçen süreçte görev alan ve görüşlerine başvurulmuş kamu kurum ve kuruluşları ile ekonomik ve sosyal paydaşları kapsamaktadır.

Bununla birlikte, her biri katılımcı yaklaşımla hazırlanan referans belgeler (Ek-1), daha geniş bir paydaş kitlesinin görüşlerinin strateji belgesine yansıtılmasına imkan sağlamıştır.

Kamu Kesimi

İçişleri Bakanlığı
Maliye Bakanlığı
Milli Eğitim Bakanlığı
Bayındırlık ve İskan Bakanlığı
Sağlık Bakanlığı
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Çevre ve Orman Bakanlığı
Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı
Hazine Müsteşarlığı
Dış Ticaret Müsteşarlığı
Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
Karayolları Genel Müdürlüğü
Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (Mülga)
Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü
GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
İller Bankası Genel Müdürlüğü
Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
Tarımsal Araştırmalara Genel Müdürlüğü
Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.

Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
Türkiye Ziraat Odaları Birliği
Ziraat Mühendisleri Odası
Orman Mühendisleri Odası
Türk Veteriner Hekimler Birliği

Üretici Örgütleri

Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği
Tariş İncir, Üzüm, Pamuk ve Yağlı Tohumlar Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birliği
Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birliği

Sivil Toplum Kuruluşları

Doğal Hayatı Koruma Derneği
İktisadi Kalkınma Vakfı
Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Araştırma Derneği
Tarımsal Gelişme, Eğitim ve Sosyal Dayanışma Vakfı
Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
Türkiye Kalkınma Vakfı
Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği
Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

Üniversiteler

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi
19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi

EK-3: ÇEŞİTLİ GÖSTERGELER

DEĞİŞKENLER	Yıl	Kaynak	Türkiye	Kent	Kır
Nüfus ve Demografik Göstergeler³					
Toplam Nüfus (bin kişi)	2000	DİE	67.803	44.006	23.797
Nüfus Artış Hızı (binde)	2000	DİE	18,28	26,81	4,21
Doğurganlık Hızı (çocuk sayısı)	2003	TNSA ⁴	2,23	2,06	2,65
Hanehalkı Sayısı (bin)	2000	DİE	15 070	10 314	4 755
15-64 Yaş Grubundaki Fert Oranı (yüzde)	2000	DİE	64,7	66,3	61,0
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	2000	DİE	47,27		
Arazi Kullanım Göstergeleri					
Köy Genel Bilgi Anketine ⁵ göre toplam arazi ve kullanım biçimi (dekar)	2001	DİE	668.781.782		
Tarla arazisi (yüzde)	2001	DİE	22,8		
Koruluk ve orman arazisi (fundalık ve makilik dahil) (yüzde)	2001	DİE	27,6		
Daimi çayır ve otlak (mera) arazisi (yüzde)	2001	DİE	21,8		
Tarıma elverişsiz arazi (yüzde)	2001	DİE	14,5		
Nadas arazisi (yüzde)	2001	DİE	5,6		
Meyve ve diğer uzun ömürlü bitkiler için ayrılan arazi (yüzde)	2001	DİE	3,9		
Tarıma elverişli olduğu halde kullanılmayan arazi (yüzde)	2001	DİE	2,9		
Sebze ve çiçek bahçeleri arazisi (örtü altı dahil) (yüzde)	2001	DİE	0,9		
Koruma Alanları (milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı) (ha)	2004	ÇOB ⁶	840.734		
1994-2003 Döneminde Yıllık Ortalama Yanan Orman Alanı (ha)	2004	ÇOB	12.851		
Yerleşme ve Altyapı Göstergeleri					
Köy Sayısı ⁷	2000	DİE	37.366		
Köy Başına Ortalama Nüfus	2000	DİE	636,8		
Nüfusu 250 ve Altında Olan Köy Oranı (Yüzde)	2000	DİE	41,7		
Şehir Sayısı ⁸	2000	DİE	923		
Hanehalkı bireylerinin bilgisayar kullanım oranı	2005	DİE	17,7	23,2	8,3
Hanehalkı bireylerinin internet kullanım oranı	2005	DİE	13,9	18,6	6,1
Kişisel bilgisayara sahip hane oranı	2005	DİE	11,6	16,1	3,7
Evde internet kullanan bireylerin oranı	2005	DİE	27,7	30,2	14,2
Şebekeli Su Dağıtım Sistemi Olan Köy Oranı (yüzde)	2004	KHGM ⁹	57		
Kanalizasyon şebekesi bulunan köy oranı (yüzde)	2004	KHGM	15		
Köy ve Bağlı Yerleşim Birimlerinin İçme Suyu Durumu (KHGM, 2004, yüzde)	Sulu			Yetersiz	Susuz
	80,3			11,4	8,3
Köy Yollarının Durumu (KHGM, 2004, yüzde)	Asfalt	Beton	Stabilize	Tesviye	Mutasavver
	32	1	46	18	3

³ Bu bölümdeki veriler DİE 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına dayanmaktadır. Bu bölümde, kırsal alanlarla ilgili göstergeler köy nüfusundan derlenmiştir. Köy nüfusu; bucak, belde ve köy yerleşim birimlerinin toplam nüfuslarına karşılık gelmektedir. Kentsel göstergeler şehir nüfusu verilerinden derlenmiştir. Şehir nüfusu; il ve ilçe merkezlerinin toplam nüfuslarına karşılık gelmektedir.

⁴ Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) nüfusu 10 000'den az olan yerleşimleri kırsal alan dahilinde kabul etmektedir. TNSA, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından her beş yılda bir yapılmaktadır.

⁵ DİE tarafından yapılan 2001 yılı GTS Köy Genel Bilgi Anketi tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan il ve ilçe merkezlerinde uygulanmıştır.

⁶ Bu veri, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğüne derlenmiştir.

⁷ Köy ve bucak yerleşimlerinin toplam sayısıdır. Belde belediyeleri dahildir.

⁸ İl ve ilçe merkezlerinin toplam sayısına karşılık gelmektedir.

⁹ Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne ait veriler, KHGM'nin hizmet bölgesindeki köy ve köy bağılı yerleşim birimlerine götürülen hizmetleri özetlemektedir. Köy yerleşimler içinde; köy belediyelerinin tamamı ile birtakım köy ve köy bağılı yerleşim birimleri KHGM'nin hizmet bölgesi dışında kalmıştır.

Sosyal Göstergeler					
6+ Yaş Grubunda Okur Yazar Kadın Nüfus Oranı (yüzde)	2000	DİE	80,6	84,9	72,6
Okul Bitirenlerin İçerisinde İlköğretim Düzeyi Mezunlarının Oranı (yüzde)	2000	DİE	71,6	66,2	83,7
İlköğretim Okullarının Dağılımı (yüzde)	2004	MEB	100,0	27,0	73,0
İlköğretimde Bulunan Öğrencilerinin Mekansal Dağılımı (yüzde)	2004	MEB	100,0	72,3	27,7
Ortaöğretimde Bulunan Öğrencilerin Mekansal Dağılımı (Yüzde)	2004	DPT	100,0	95,8	4,2
Bebek Ölüm Oranı (binde)	1998-2003	TNSA	29	23	39
Çocuk Ölüm Oranı (1-5 arası) (binde)	1998-2003	TNSA	8	7	11
Doğum Öncesi Doktor Bakımı Alanların Oranı (yüzde)	1998-2003	TNSA	75,4	83,5	57,7
Son Beş Yılda Yapılan Doğumların Evde Yapılma Oranı (yüzde)	1998-2003	TNSA	21,2	14,1	35,0
12-23 Aylık Tam Aşlanmış Çocukların Oranı (yüzde)	1998-2003	TNSA	54,2	62,9	36,5
Gini Katsayısı	2003	DİE	0,42	0,42	0,39
Gıda ve Gıda Dışı Fert Yoksulluk Oranı (yüzde)	2003	DİE	28,1	22,3	37,1
Tarım Sektörü Göstergeleri					
İşletme Sayısı ¹⁰	2001	DİE	3.075.516		
İşletme Başına Ortalama Parsel Sayısı	2001	DİE	4,1		
Ortalama Parsel Büyüklüğü (da)	2001	DİE	14,9		
50 dekaradan küçük tarım arazisi bulunan işletmelerinin payı	2001	DİE	65		
Yalnızca Bitkisel Üretim Yapan İşletmeler (yüzde)	2001	DİE	30,2		
Yalnızca Hayvancılık Yapan İşletmeler (yüzde)	2001	DİE	2,4		
Her 100 İşletmeye Düşen Traktör Sayısı (adet)	2001	DİE	30		
1987-2004 Dönemi Tarım Sektörü Büyüme Hızı (yüzde, 1987 fiyatlarıyla)	2005	DPT	1,0		
Tarım Ürünleri İhracatı ve Oranı (ISIC Rev. 3) ¹¹ (dolar %)	2004	DİE	2.644.895 4,2		
Tarım Ürünleri İthalatı Oranı (ISIC Rev. 3) (dolar)	2004	DİE	2.765.260 2,87		
Organik tarım alanı (bin, hektar)	2004	DPT	209.573		
Tarımsal Üretim Değerinin Alt Sektörlere Göre Dağılımı (DPT, 2003, yüzde)		Bitkisel Üretim	Hayvancılık	Ormancılık	Su Ürünleri
		68,0	25,8	2,7	3,5
İstihdam Göstergeleri¹²					
İşgücüne Katılma Oranı (yüzde)	2004	DİE	48,7	44,5	55,4
Kadının işgücüne katılma oranı (yüzde)	2004	DİE	25,4	18,3	36,7
İstihdam (bin kişi)	2004	DİE	21 791	11 843	9 948
İstihdam oranı (yüzde)	2004	DİE	43,7	38,4	52,1
İşsizlik Oranı (yüzde)	2004	DİE	10,3	13,6	5,9
Tarım Dışı İşsizlik Oranı (yüzde)	2004	DİE	14,7	14,3	16,1
Cari üretici fiyatlarla GSYİH'nin sektörel dağılımı (DİE, 2004, yüzde)	Tarım		Sanayi	Hizmetler	
	11,2		24,9	63,9	
İstihdamın Sektörel Dağılımı (DİE, 2004, yüzde)	Tarım			Sanayi	Hizmetler
	34,0			18,3	47,7
Kırsal İstihdamın Sektörel Dağılımı (DİE, 2004, yüzde)	Tarım			Sanayi	Hizmetler
	67,5			7,9	24,6

¹⁰ Tarımsal işletmeler ait veriler DİE'nin 2001 yılında gerçekleştirdiği Genel Tarım Sayımı'nın Tarımsal İşletmeler Hanehalkı Anketi sonuçlarından derlenmiştir. Anket, tüm köyler ve nüfusu 5 000'den az olan ilçe merkezlerinde uygulanmıştır.

¹¹ Ekonomik faaliyetlere göre derlenen ISIC Rev. 3 değerleri baz alınmıştır. Söz konusu değerler Tarım ve Ormancılık ile Balıkçılık sektörlerini kapsamaktadır.

¹² Tüm istihdam göstergelerinin elde edildiği Hanehalkı İşgücü Anketi nüfusu 20 000'den az olan yerleşim birimlerini kırsal alan dahilinde kabul etmektedir.

EK-4: HUKUKİ DÜZENLEMELER VE İSTATİSTİKİ ÇALIŞMALARDA KIRSAL ALANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistiki çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla, bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir. Bunlara ilişkin örnek teşkil etmek üzere bazı tanımlar aşağıda özetlenmektedir.

442 sayılı Köy Kanunu: Nüfusu iki binden aşağı yurlara köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000'den çok nüfusu olanlara şehir denilmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu: İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunlu tutulurken, nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabileceği hükme bağlanmaktadır. Köylerin veya muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için, asgari 5.000 nüfus ölçütü ile mesafe ölçütü getirilmektedir.

Genel Nüfus Sayımı (2000): Yerleşim yeri temelinde demografik tanımlar geliştirilmiştir. Buna göre; “köy nüfusu” köy ve bucak nüfuslarına, “şehir nüfusu” ise il ve ilçe merkezleri belediye sınırları dahilindeki nüfusa karşılık gelmektedir.

Genel Tarım Sayımı (2001): Bilgiler aşağıda kapsamaları ile birlikte açıklanan çalışmalarla derlenmiştir:

- ❖ Köy Genel Bilgi Anketi: Tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan il ve ilçe merkezleri,
- ❖ Tarımsal İşletme Listeleri: Tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan yerleşim yerleri,
- ❖ Tarımsal İşletmeler (Hanehalkı) Anketi: Tüm köyler ve nüfusu 5.000'den az olan il ve ilçe merkezleri.

Hanehalkı İşgücü Anketleri: 20.000 ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri “kır” olarak tanımlanmıştır.

Köy Envanteri (1997): Nüfusuna bakılmaksızın; bucak, köy belediyesi ve köy statüsündeki tüm yerleşim yerleri kapsam içine alınmıştır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2003): Kentsel örnek çerçevesi, idari statülerine bakılmaksızın nüfusu 10.000'den büyük olan tüm yerleşim yerlerinden oluşturulmuştur. Kırsal örnek çerçevesi ise kentsel çerçeve dışında kalan tüm yerleşim yerlerinden oluşturulmuştur.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma ÖİK Raporu: Kırsal alan; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin, önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı olduğu; ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği, geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkili olduğu, yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu, teknolojik gelişmenin yaşama ve üretime yansımalarının daha uzun bir zaman aldığı sosyo-ekonomik nitelikleriyle “kentsel alanlar dışında kalan mekanlar” olarak ifade edilmektedir.

Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005): Nüfusu 20.000 ve üzeri yerleşmeler kent kabul edilmektedir.

EK-5: TÜRKİYE’NİN KIRSAL KALKINMA DENEYİMİ

Türkiye’de kırsal yerleşimlerin kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gitmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan modernleşme ve çağdaşlaşma hareketleri tarımda ve kırsal kesimde kalkınma çabalarında da etkisini göstermiştir. Nüfusun çok önemli bir bölümünün köylerde yaşadığı ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bu ortamda, tarımsal ve kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmadaki rolü, kalkınma ve çağdaşlaşma çabalarında tarıma ve kırsal nüfusa özel bir önem verilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu kapsamda, 1924 yılında yürürlüğe giren 442 sayılı Köy Kanunu ile köylere hukuki bir kişilik tanınarak köylerin idari yapısı ve köylerde görülecek hizmetler belirlenmiştir. Ayrıca, köy okullarının öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak çözüm arayışları sürdürülmüştür. Bu arayışlar sonucunda, kırsal kökenli çocukların başta öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki donanıma kavuşturularak tekrar köylerin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak üzere köylerde istihdam edilmesini sağlayan Köy Enstitüleri 1940’ta yasal dayanağa kavuşmuştur.

Diğer taraftan, 1970’li yıllara kadar tarım sektörünün, GSYİH’deki ve ihracattaki payı, ekonomiye katkısı açısından önemini korumuştur. Tarım sektörü, çeşitli politikalar vasıtasıyla korunmuş ve gelişmesi desteklenmiştir. Bu çerçevede tarım sektöründe uzun vadede genel bir büyüme süreci yaşanmış, ürün çeşitliliği, işgücü ve toprak verimi artmış, mekanizasyon ve pazara yönelme süreci hızlanmıştır.

Kırsal alanda bilgi ve teknoloji düzeyinin yükselmesi ve tarımsal üretimde makina kullanımının artması kırsal işgücünün tarımsal üretimden ayrılması sonucunu doğurmuştur. Buna ek olarak nüfusun artış hızının yüksek olması, yeni iş olanaklarının kısıtlı olduğu kırsal alandan kentlere göçü hızlandırmış ve Türkiye 1950’li yıllardan sonra hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Kır-kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarından kaynaklanan göç ve hızlı kentleşme sürecinin gerek kırsal gerek kentsel alanda yarattığı sorunlar, planlı dönemle birlikte kırsal kalkınma konusundaki arayışları hızlandırmıştır.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte, Türkiye’de planlı dönem başlamış, sosyo-ekonomik kalkınmanın etkin ve rasyonel bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla planlı kalkınma ilkesi benimsenmiştir. Bu kapsamda, ulusal ölçekteki kalkınmanın; kamu kesimi açısından emredici, özel kesim açısından yol gösterici nitelikte hazırlanan beş yıllık kalkınma planları ve bunların uygulanmasına yönelik olarak hazırlanan yıllık program ve yatırım programları çerçevesinde sağlanması öngörülmüştür. Planlı dönemle birlikte, gerek kırsal alana altyapı ve kamu hizmetlerinin sunumu, gerek kırsal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilerek uygulamaya konmuştur.

Bu dönemde, kırsal kesimdeki yaşam kalitesinin kentsel kesime yaklaştırılması, kentsel ve ulusal pazar ağıyla bütünleşmenin sağlanması, kırsal alana götürülen hizmetlerin maliyetlerinin azaltılması ve daha geniş topluluklara ulaşarak hizmet etkinliğinin artırılması, kırsal yerleşim planlamasının yapılması ve kalitesinin iyileştirilmesi gibi amaçlarla farklı hükümet dönemlerinde;

- ❖ Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinde kırsal nüfusun gönüllü işbirliği içinde teşkilatlanması ve kamu kesimi ile gerekli işbirliğini kurması, hizmet maliyetlerine katılması ve sahiplenmesi ilkelerini temel alan, eğitsel ve örgütsel açıdan başarılı bir yöntem olarak benimsenen ancak ülke geneline yaygınlaştırılmayan Toplum Kalkınması,
- ❖ 1963-1965 yıllarında köye götürülen hizmetlerde eşgüdüm ve aktörler arasında işbirliği sağlamak, hizmetlerden çevre köylerin yararlanmasını mümkün kılmak amacıyla pilot olarak uygulanan Örnek Köyler,

- ❖ 1965-1970 yılları arasında köyün kendine yeterli bir yerleşim birimi durumuna gelmesi ve köy-kent ayrımının azaltılması amaçlarıyla,6 ilde uygulamaya konulan Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması,
- ❖ Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde başlatılan, köy kümelerinde merkezi bir yerleşim birimini hizmet istasyonu olarak geliştirerek kırsal toplumu geliştirmeyi amaçlayan Merkez Köyler,

gibi yaklaşım ve modeller geliştirilmiştir. Bu girişimlerin başarısının sınırlı kalmasında, katılımın kısıtlı kalması, uygulamaların ülke ve yöre şartlarına uymaması ve yerel ihtiyaçlara cevap vermemesi, önceliklerin doğru bir şekilde belirlenememesi, koordinasyon, işbirliği, idari ve teknik kapasite yetersizlikleri etkili olmuştur.

1977 yılı hükümet programında benimsenen “köy-kent” modeli merkez köy çalışmalarının yerini almıştır. Uygulama için iki pilot yöre seçilmekle birlikte, köy-kent uygulaması 1979 yılında sona ermiştir. 1980’li yıllarda merkez köy niteliğindeki yerleşmeler belirlenerek kırsal alana yönelik hizmetlerin bu merkezler aracılığıyla çevre yerleşmelere ulaştırılması hedeflenmiştir. 1983-1990 yılları arasında, merkez köylerde özellikle eğitim, sağlık, sosyal tesisler, ulaşım, elektrik, içmesuyu gibi altyapı hizmetlerinde, örgütlenme, yem ve süt fabrikası gibi kırsal sanayi tesislerinin yaygınlaşmasında bazı anlamlı gelişmeler görülmüştür.

Köy-Kent modeli, geçmiş yıllardaki denemeleri ve uygulamadaki kesintinin ardından 2000 yılından itibaren Ordu ili Mesudiye ilçesi Çavdar Köyü’nde yeniden uygulamaya konulmuştur. Üç aşamada sırasıyla altyapı hizmetlerinin, sosyal hizmetlerin ve ekonomik kalkınmaya yönelik hizmetlerin geliştirilmesi suretiyle kırsal kalkınmayı hızlandırmak amaçlanmaktadır. Proje kapsamında “Köy-Kent Başkanlığı”, “Köy-Kent Yürütme Kurulu” ve “Köy-Kent Kurultayı” adı altında organlar oluşturulmuştur.

Öte yandan, 1970’li yıllardan bu yana, önemli bir bölümü dış kaynaklarla finanse edilen kırsal kalkınma projeleri uygulamaya konulmuştur. Tamamlanmış ya da halen uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin amaçları, geri kalmış yörelerde ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve gelirin artırılması yoluyla yaşam kalitesinin yükseltilmesidir. Kırsal kalkınma projeleri; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, sulu alanın ıslahı, köy yolları yapımı, orman yolları yapımı, içmesuyu göletleri, içmesuyu sağlanması, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması, ağaçlandırma faaliyetleri gibi alanları kapsamaktadır. Kırsal kalkınma projelerinin başarısı finansman ve örgütlenme sorunları nedeniyle sınırlı kalabilmektedir.

Tamamlanmış ya da halen yürütülmekte olan kırsal kalkınma projeleri ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunan projeler arasında;

- ❖ Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri,
- ❖ Bingöl-Muş Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Doğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi,
- ❖ Ortak Ormancılık İçin Uygun Metotların Geliştirilmesi Projesi,
- ❖ Köy-Kent Projesi (Ordu/Mesudiye/Çavdar ve Yöresi Köyleri Köy-Kent Projesi),
- ❖ Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi,
- ❖ Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı ve
- ❖ Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi

sayılabilir.

Türkiye’de uygulanan ve uygulanmakta olan söz konusu kırsal kalkınma projelerinden edinilen deneyimler özetle;

- ❖ güncel planlama yaklaşımlarının benimsenmesi, projelerin yerel özelliklere ve ihtiyaçlara göre şekillendirilmesi ve faydalanıcıların görüşlerine önem verilmesinin projelerin başarısı konusunda belirleyici olduğu,
- ❖ proje ve öncelik seçimlerinin doğru yapılmasının yanında sosyal ve çevresel bileşenlere önem verilmesi gerektiği,
- ❖ proje uygulamasında kamu kuruluşları ve ilgili aktörler arasında eşgüdüm sağlanamaması durumunda sorumluluk ve yetki karmaşası nedeniyle beklenen başarıya ulaşılamadığı,
- ❖ proje uygulama safhasında idari ve teknik kapasite geliştirmeye dönük etkin programlara gereksinim duyulduğu,
- ❖ proje hazırlık safhasında yöresel olanak ve kısıtların ortaya çıkarılması ve bunun sorgulanması gerektiği,
- ❖ projelerde sağlıklı ve etkin bir izleme-değerlendirme sistemi kurularak; yerinde ve zamanında gerekli önlemlerin alınıp kaynakların etkin kullanımının sağlanması gerektiği,

şeklinde özetlenebilir.

Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinde dikkat çeken diğer bir husus ise, tarımdan ayrılan işgücüne rağmen tarımdışı ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine kırsal kalkınma projelerinde yeterince yer verilmeyişidir.

Kırsal kalkınma, Türkiye’de bölgesel gelişmenin sağlanması ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesindeki stratejik önemini korumaktadır. Planlı dönem süresince bölgesel gelişmeye ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmasına özel bir önem verilmiş, kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak çeşitli dönemlerde muhtelif bölgesel gelişme planları hazırlanmıştır. Bu planlardan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) halen yürürlükte bulunmaktadır. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesinin (YHGP) hazırlık çalışmaları ise halen devam etmektedir.

Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalar, bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının önemli ölçüde az gelişmiş yörelerimizin kırsal niteliği ve tarım ağırlıklı ekonomik yapıları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitekim, az gelişmiş yörelerimizde;

- ❖ Ekonomi halen genellikle verimi düşük tarımsal üretime bağlıyken, bu bölgelerde iş ve gelir imkanları kısıtlı kalmakta,
- ❖ Genç işgücü ve sermaye gibi üretken faktörlerin göç dinamikleri ile kaybı söz konusu olmakta,
- ❖ Düşük nitelikli işgücünün girişimcilik kapasitesi ve verimliliği sınırlı bulunmakta,
- ❖ Altyapı, temel hizmetler ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi ihtiyacı açıkça görülmektedir.

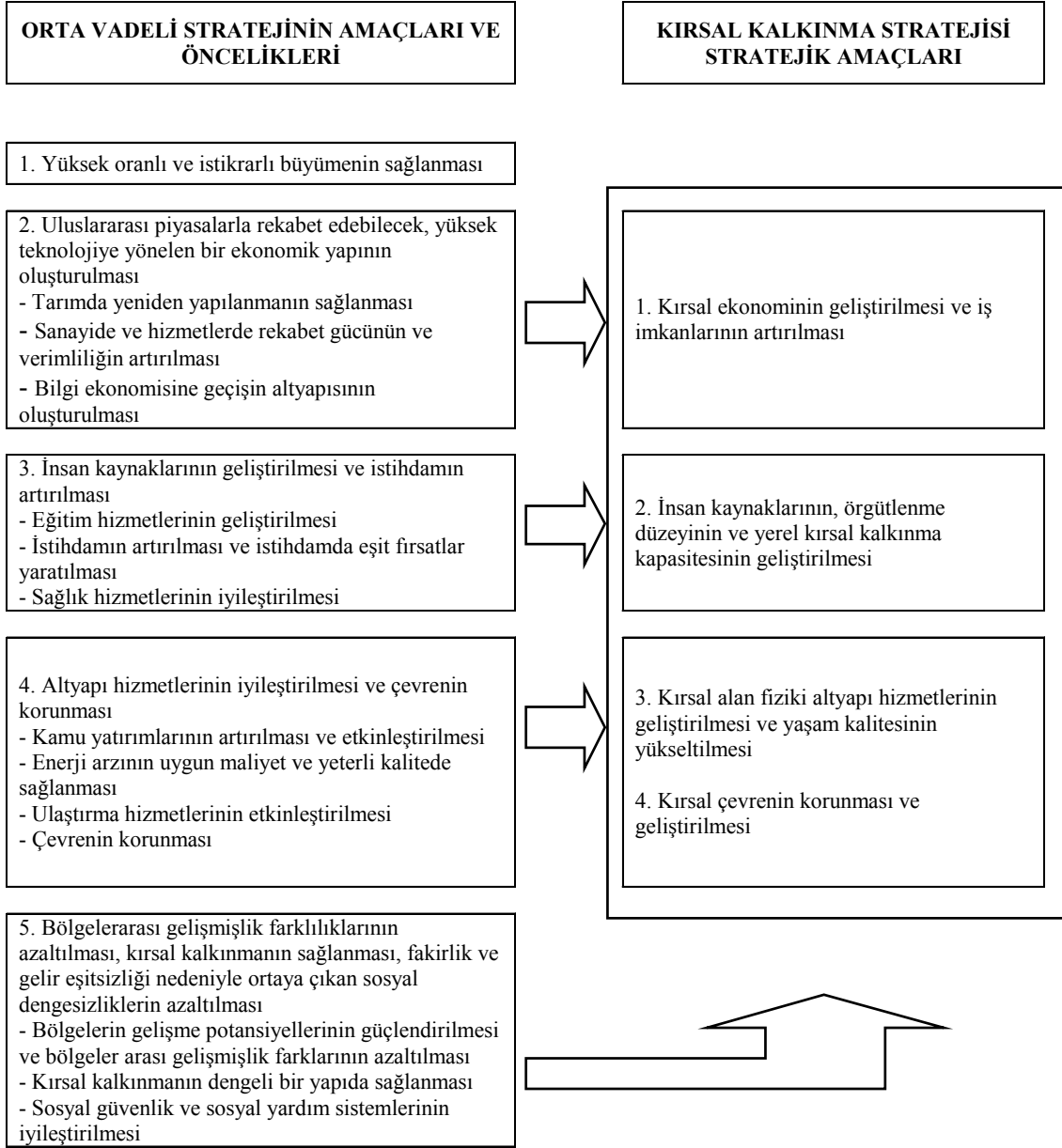
Bu nedenle, kırsal kalkınmanın bölgesel gelişme politikaları ile uyumu önem taşımaktadır. Ayrıca, Türkiye’nin AB üyeliği perspektifinde, kırsal kalkınma ekonomik ve sosyal uyuma yönelik politikaların önemli bir öncelik alanını oluşturmaktadır. Özellikle, 2003 yılında Ulusal Programın revize edilmesi sonrasında gerek ulusal politika ve program belgelerinde gerek AB’ye katılım perspektifi gereğince hazırlanan belgelerde, kırsal kalkınmanın önemi giderek daha fazla vurgulanmıştır.

Ancak, bugüne kadar Türkiye’de AB ile mali işbirliği çerçevesinde kırsal kalkınmaya yönelik olarak 2000-2006 döneminde aday ülkelere uygulanan SAPARD benzeri bir program uygulanmamıştır. Diğer taraftan AB ile mali işbirliği çerçevesinde MEDA ve ÖUKP (2004-2006) kapsamında yürütülen bölgesel gelişme ve sınır ötesi işbirliği projeleri kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik olarak; çiftçilerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çayır ve meraların ıslahı ve otlatmanın kontrol altına

alınması, tarım sektöründeki KOBİ'lerin yeni iş kurma, mevcutlarını geliştirme, pazar geliştirme konularında desteklenmesi, gelir getirici alternatif tarımsal faaliyetlere yönelik olarak tarımsal teknikleri iyileştirici ve içsel potansiyeli harekete geçirici projelere öncelik verilmektedir. Söz konusu programlar çerçevesinde gerçekleştirilecek uygulamaların, müktesebatın üstlenilmesi ve AB ile ekonomik ve sosyal uyumun sağlanmasına katkıda bulunmanın yanında merkezi ve yerel düzeyde kapasite gelişimini hızlandırması beklenmektedir

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal hayatındaki ilerlemelere paralel olarak özellikle insan kaynaklarının ve kırsal altyapının geliştirilmesi, tarımda verimliliğin artırılması yönünde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, bölgeler arası ve kırsal-kent arası gelişmişlik farklılıkları halen önemini korumakta, çağdaş uygarlığın en ileri aşamasına ulaşmayı hedefleyen Türkiye'de kırsal kalkınmanın hızlandırılması en önemli öncelik alanlarından birini oluşturmaya devam etmektedir.

EK-6: ORTA VADELİ STRATEJİ ve KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİNİN AMAÇLARI

Kaynak: Orta Vadeli Stratejinin Amaçları ve Öncelikleri için, UKP (2004-2006)

EK-7: ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ ÇERÇEVESİ

TEMEL AMAÇ	
<i>Temelde yerel potansiyel ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması</i>	Mekansal Duyarlılık
STRATEJİK AMAÇ ve ÖNCELİKLER	
Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İş İmkanlarının Artırılması Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması - Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi - Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı - Tarım ve Gıda Sanayii İşletmelerinin Rekabet Gücünün Artırılması - Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Sağlığına Yönelik Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi	İşbirliği ve Katılımcılık
Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi	Sürdürülebilirlik
Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması	Sosyal İçerme
Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi	Politika ve Düzenlemelerde Tutarlılık Etkin İzleme
	Kaynak Kullanımında Etkinlik